22e Voortgangsrapportage

Programma Ruimte voor de Rivier

1 januari 2013 - 30 juni 2013

Colofon

Uitgegeven door:	Programmadirectie Ruimte voor de Rivier Postbus 24103 3502 MC Utrecht
Informatie:	
Telefoon:	088-7972900
Uitgevoerd door:	Marleen Nicolai
Opmaak:	
Datum:	19 september 2013
Status:	
Versienummer:	2.5

Inhoudsopgave

1. Inleiding

Twee dijkdoorbraken, ruim vijfentwintigduizend evacués en circa € 8 miljard schade. Duitsland maakt de balans op van de overstromingen begin juni en pleit voor de Nederlandse aanpak: 'Raum für die Flüsse'. Ook Amerikaanse journalisten weten Ruimte voor de Rivier te vinden nadat de gevolgen van de storm 'Sandy' in New York duidelijk zijn geworden. De urgentie van het programma blijft onverminderd hoog, ook al lijken de overstromingen in 1993 en 1995 ver weg. Het kan morgen weer gebeuren.

1.1. Opdracht

De Nederlandse rivieren krijgen steeds meer water te verwerken. Het waterpeil stijgt omdat het steeds vaker en harder regent. Daarnaast daalt het land achter de dijken. In 1993 steeg het water verontrustend en in 1995 werd het gevaar van overstroming zo hoog, dat uit veiligheidsoverwegingen besloten werd 250.000 mensen en een veestapel van één miljoen dieren te evacueren.

Voor de Nederlandse regering vormden deze bijna-rampen aanleiding te onderzoeken op welke wijze de vier miljoen inwoners van het rivierengebied beter beschermd kunnen worden tegen overstromingen. Dit onderzoek leidde tot een nieuwe visie op waterbeheer: geef de rivier meer ruimte. Deze visie is uitgewerkt in de Planologische Kernbeslissing (PKB) Ruimte voor de Rivier die op 19 december 2006 unaniem door de beide Kamers is vastgesteld. De opdracht van het programma Ruimte voor de Rivier is om eind 2015 het vereiste veiligheidsniveau langs de Rijntakken en het benedenstrooms deel van de Maas te realiseren volgens de wettelijke waterveiligheidsnormen, en de daarmee samenhangende ruimtelijke kwaliteit te versterken.

De waterveiligheidsnormen schrijven voor dat het Nederlandse rivierensysteem een piek in de waterafvoer veilig moet kunnen verwerken. Dit is de maatgevende afvoer. Deze is in 2001 voor de Rijn vastgesteld op 16.000 m^3/s bij Lobith. De Maas benedenstrooms van Hedikhuizen moet in 2015 een maatgevende afvoer van 3.800 m^3/s bij Borgharen veilig kunnen verwerken. Voor de IJssel wordt de maatgevende afvoer verhoogd met een gezamenlijke toestroom van 250 m^3/s vanuit de zijrivieren.

Het vereiste veiligheidsniveau in het rivierengebied rond de Rijntakken bij een maatgevende afvoer van 16.000 m^3/s is statistisch bepaald. De berekeningen zijn gebaseerd op afvoergegevens die in de afgelopen honderd jaar zijn gemeten. Met de verwachte klimaatverandering is daarbij geen rekening gehouden. Op dit moment is de norm dat de rivieren 15.000 m^3/s veilig kunnen afvoeren.

Om te voldoen aan de normen en om de maatgevende Rijnafvoer van 16.000 m^3/s veilig te kunnen verwerken, worden nu op 34 plaatsen maatregelen getroffen door voornamelijk meer ruimte voor de rivier te creëren. Alleen waar het onmogelijk of te duur is om meer ruimte te scheppen, is dijkverbetering als maatregel opgenomen. Deze maatregelen samen vormen het programma Ruimte voor de Rivier.

Het rivierengebied is door deze maatregelen de komende vijftig jaar beter beschermd tegen overstromingen, uitgaande van de bij de Planologische Kernbeslissing gehanteerde maatgevende afvoer. De maatregelen beïnvloeden alleen de waterstand van de rivieren bij hoogwater (met uitzondering van de Verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel, die heeft ook impact bij laagwater – maar geen effect op de vaardiepte voor de scheepvaart). Bij hoogwater worden

mede dankzij deze maatregelen waterstanddalingen gerealiseerd tot 70 cm en wordt de noodzakelijke maximale afvoercapaciteit van 16.000 m^3/s, respectievelijk 3800 m^3/s bereikt.

De herinrichtingsmaatregelen ten behoeve van de waterveiligheid worden aangegrepen om ook de ruimtelijke kwaliteit van het rivierengebied te versterken. Daarmee heeft het programma Ruimte voor de Rivier een dubbeldoelstelling: naast het vergroten van de hoogwaterveiligheid, wordt ook de ruimtelijke kwaliteit versterkt. Concreet betekent dit de versterking van de van belang zijnde economische, ecologische en landschappelijke functies in het rivierengebied, die een belangrijk onderdeel vormen van de (inter)nationale ruimtelijke hoofdstructuur. Voorwaarde bij de versterking van de ruimtelijke kwaliteit is dat er geen strijdigheid mag zijn met de hoofddoelstelling van het riviersysteem: de veilige afvoer van water, ijs en sediment.

Rijkswaterstaat voert samen met provincies, gemeenten en waterschappen het programma Ruimte voor de Rivier uit. De programmadirectie Ruimte voor de Rivier is opgericht om de regie te voeren over alle planstudies en de realisatie van de maatregelen. De minister van Infrastructuur en Milieu is eindverantwoordelijk, met medeverantwoordelijkheid van de staatssecretaris van Economische Zaken.

Het programma Ruimte voor de Rivier is op 15 mei 2001 aangewezen als 'Groot Project'. Conform de Regeling Grote Projecten wordt ieder half jaar een voortgangsrapportage opgesteld. Deze tweeëntwintigste voortgangsrapportage (VGR22) gaat over de eerste helft van 2013, waarin het programma bijna geheel in de realisatiefase zit.

1.2. Leeswijzer

Deze rapportage beschrijft de voortgang van het programma Ruimte voor de Rivier in termen van scope (hoofdstuk 3), planning (hoofdstuk 4), risicomanagement en auditing (hoofdstuk 5) en financiën (hoofdstuk 6). Hieraan voorafgaand wordt een korte beschrijving gegeven van de relevante ontwikkelingen in de omgeving van het programma (hoofdstuk 2).

Ten aanzien van vorige voortgangsrapportages, is de bijlage Historisch overzicht planningsmutaties (voormalig bijlage 2) achterwege gelaten. Op Schoonhoven-Langerak na, zijn alle projectbeslissingen genomen. Daarmee is deze bijlage een statisch geheel geworden. Ook de bijlage Voortgang projectbeslissingen (voormalig bijlage 5) is komen te vervallen. De informatie in deze bijlage is gedeeltelijk statisch van aard en kent voor het andere deel een overlap met de in hoofdstuk 4 gepresenteerde informatie.

1.3. Samenvatting hoofdpunten verslagperiode

In de verslagperiode is voor één maatregel de projectbeslissing genomen (SNIP 3). Daarnaast is bij twee maatregelen het werk gegund en is bij steeds meer maatregelen het werk in het plangebied en de voortgang van het programma zichtbaar.

Scope

In deze verslagperiode is in het basispakket PKB de maatregel Zomerbedverlaging Beneden-IJssel vervangen door de Beperkte hoogwatergeul Kampen (Reevediep) en de Verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel. Het Reevediep vormt samen met de Verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel de geïntegreerde maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta.

Projectbeslissingen
De afgelopen verslagperiode is de projectbeslissing genomen voor het project Oude Maas/ Hoeksche waard. Deze maatregel wordt door het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP2) uitgevoerd.

Vastgestelde en onherroepelijk geworden bestemmingsplannen
In de verslagperiode zijn de ontwerp-bestemmingsplannen ter inzage gelegd voor de Uiterwaardvergraving Huissensche waarden en Ruimte voor de Rivier IJsseldelta (Zomerbedverlaging Beneden-IJssel en Hoogwatergeul Reevediep). Voor de Berging op het Volkerak-Zoommeer is in de verslagperiode het ontwerp-rijksinpassingsplan ter inzage gelegd.

Voor de maatregelen Obstakelverwijdering Machinistenschool Elst, de Dijkverlegging Cortenoever en Dijkverlegging Voorsterklei zijn de bestemmingsplannen door de gemeenteraden vastgesteld. De rijksinpassingsplannen voor de dijkverbeteringen bij de Nederrijn en Lek en de Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld zijn vastgesteld.
Tegen deze plannen bestaat nog de mogelijkheid van het indienen van een beroep bij de Raad van State.

De plannen voor Dijkverbetering Amer/Donge, Dijkverbetering Steurgat/ land van Altena, Dijkverbetering Bergsche Maas/ Hoeksche Waard, Uiterwaardvergraving Meinerswijk en Uiterwaardvergraving Honswijkerwaarden, Stuweiland Hagestein, Hagesteinse uiterwaard en Heerenwaard (Ruimte voor de Lek) zijn onherroepelijk geworden.

Daarmee is voor 90% van het PKB-budget het bestemmings- of inrichtingsplan vastgesteld en is er voor 76% van het PKB-budget een onherroepelijk plan.

Gegunde maatregelen
In de verslagperiode zijn de maatregelen Dijkverbetering Amer/Donge en de Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld voorlopig gegund. De definitieve gunning vindt plaats in de volgende verslagperiode. Voor 87% van het PKB-budget is de marktbenadering reeds gestart.

Voor de maatregelen Uiterwaardvergraving Meinerswijk en de Dijkverbetering Arnhemse en Velpsebroek is het werk in de verslagperiode gegund. Op 30 juni 2013 is voor 71% van het PKB-budget het werk gegund.

Vastgoed
De vastgoedaankopen in deze verslagperiode hadden met name betrekking op de Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld en de Dijkverlegging Cortenoever en Voorsterklei.

Van de dossiers met betrekking tot de benodigde gronden voor rivierverruiming is 87% verworven. Inmiddels is met ruim 480 eigenaren minnelijke overeenstemming bereikt. Het totaal aantal gerechtelijke vonnissen bedraagt vijf.

Bij de meeste maatregelen bevindt de verwerving zich nu in de afrondende fase of is het vastgoed al verworven. Voor de projecten Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld en de Dijkverlegging Cortenoever is de administratieve onteigening in de verslagperiode voorbereid.

Behalen van de opgave waterveiligheid

De opdracht van het programma, zoals gesteld in de PKB, is om in uiterlijk 2015 het vereiste veiligheidsniveau langs de Rijntakken en het benedenstroomse deel van de Maas te realiseren volgens de wettelijke waterveiligheidsnormen, en de daarmee samenhangende ruimtelijke kwaliteit te versterken. Het vereiste veiligheidsniveau is statistisch bepaald op een maatgevende afvoer van 16.000 m3/s bij Lobith. Deze opdracht wordt gerealiseerd door de gezamenlijke effecten van alle Ruimte voor de Rivier-projecten, de zeven NURG-maatregelen en het uitvoeren van Stroomlijn (inhaalslag om de verruwing in het rivierbed van alle grote rivieren terug te dringen en in overeenstemming te brengen met de geldende norm).

In 2015 zal de opdracht zoals gesteld in de PKB grotendeels langs de Boven-Rijn/Waal, Bergse Maas, Merwede en Oude Maas, en voor een groot deel langs de Nederrijn en Lek behaald zijn. Langs de IJssel zal de opdracht vanaf 2015 gerealiseerd worden, waarbij de maatregelen in de IJsseldelta het sluitstuk vormen, naar verwachting in 2019.

Per onderdeel is de voortgang:

- NURG: voor drie maatregelen is de gestelde waterveiligheid inmiddels bereikt, voor drie andere maatregelen wordt de waterveiligheid eind 2015 bereikt en voor één maatregel na 2015.
- Stroomlijn: in de verslagperiode zijn vijf maatregelen door Staatsbosbeheer, Brabants Landschap en de Dienst Landelijk Gebied afgerond. Volgens planning zullen in 2013 nog vijftien maatregelen en in 2014 nog twee maatregelen verspreid over het gehele rivierengebied op terreinen in beheer van Natuur Beherende Organisaties worden uitgevoerd. Daarnaast start in de komende verslagperiode de aanbesteding van het achterstallig veiligheidsbeheer van de overige gebieden in eigendom van particulieren, bedrijven, overheden en natuurbeherende organisaties.
- Ruimte voor de Rivier: twee maatregelen zijn gereed. Naar verwachting zullen zevenentwintig maatregelen voor of in 2015 gereed zijn. Voor zeven maatregelen (gelijk aan VGR21) zal de waterveiligheid in 2015, op basis van huidige inzichten, niet gerealiseerd zijn:
  - Ruimte voor de rivier IJsseldelta (zomerbedverlaging Beneden-IJssel en Reevediep)
  - Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld
  - Dijkverlegging Cortenoever
  - Dijkverlegging Voorsterklei
  - Dijkverbetering Nederrijn/ Betuwer/ Tieler- en Culemborgerwaard
  - de twee dijkverbeteringen bij de Lek (Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden en Betuwe/ Tieler- en Culemborgerwaard)

Pakkettoets

Elk jaar wordt een "pakkettoets" uitgevoerd om vast te stellen of aan de waterveiligheidsopgave uit de PKB wordt voldaan. Dat gebeurt aan de hand van (samenhangende) berekeningen van de afvoerverdeling en de effecten op de

waterstanden van alle ontwerpen waarvoor een projectbeslissing is genomen. De resultaten van de vijfde pakkettoets zijn in februari 2013 beschikbaar gekomen. In het benedenrivierengebied zijn ten opzichte van 2012 geen veranderingen geweest en zijn geen nieuwe pakketsommen gemaakt. Voor het bovenrivierengebied zijn nieuwe ontwerpen toegevoegd en nieuwe berekeningen gemaakt.

In de aanbiedingsbrief bij de VGR21 is gemeld dat over het geheel genomen voldaan wordt aan de veiligheidsopgave uit de PKB. Op twee locaties, op de Nederrijn bij Wageningen en op het Pannerdensch Kanaal, is er ten opzichte van de vorige pakkettoets minder waterstanddaling berekend dan verwacht. De waterveiligheid is echter gewaarborgd doordat met aanliggende waterschappen is vastgesteld dat de dijken de extra waterstand kunnen keren, dan wel dat het tekort wordt meegenomen in de lopende dijkverbeteringen.

Overige zaken op maatregelniveau

Ruimte voor de Rivier IJsseldelta

In VGR21 is melding gemaakt van het in samenhang uitvoeren van de projecten Beperkte hoogwatergeul Kampen (Reevediep) en de Verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel, onder de naam 'Ruimte voor de Rivier IJsseldelta'. De minister heeft op 29 mei 2013 het besluit tot wijziging van de PKB ten aanzien van de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta bekendgemaakt.

Op 3 juni 2013 heeft de minister een bezoek gebracht aan het gebied. Tijdens dit bezoek zijn de samenwerkings- en realisatieovereenkomsten ondertekend tussen het rijk en de regio.
Er is deze verslagperiode een gezamenlijke projectorganisatie ingericht met Rijkswaterstaat en provincie Overijssel.

Vanaf 6 juni 2013 ligt voor de Zomerbedverlaging Beneden-IJssel en de Gebiedsontwikkeling IJsseldelta-Zuid met als onderdeel de hoogwatergeul bij Kampen (Reevediep) een pakket ontwerp-besluiten ter inzage. Ook ligt het ontwerpwijzigingsbesluit begrenzing en oppervlakte Natura 2000-gebied Veluwerandmeren ter inzage.

Bij de verdere uitwerking van de planning van het project, bleek dat de oorspronkelijke planning van het gedeelte Reevediep niet (meer) realistisch was. Daarom is in de afgelopen verslagperiode besloten om de mijlpaal realisatie veiligheid te wijzigen van 2017 naar 2019. Voor het gedeelte Zomerbedverlaging is de prognose gehandhaafd dat de veiligheid in 2016 zal worden gerealiseerd.

Berging op het Volkerak-Zoommeer

Met waterschap Brabantse Delta is in het eerste kwartaal van 2013 een realisatieovereenkomst gesloten. Daarnaast zijn in de verslagperiode de plannen van aanpak voor de 'primaire keringen', 'regionale keringen' en de 'wateroverlast' vastgesteld. De opdrachtbrief aan waterschap Scheldestromen is op 31 mei 2013 verstuurd.

Het ontwerp-rijksinpassingsplan is, met de hoofdvergunningen, begin 2013 ter inzage gelegd. Mede door een grote hoeveelheid zienswijzen, is de vaststelling van het plan enigszins vertraagd. Vaststelling van het rijksinpassingsplan wordt voorzien in het derde kwartaal van 2013.

Dijkverleggingen Cortenoever en Voorsterklei

Op 27 en 30 mei hebben de gemeenteraden van Voorst en Brummen de bestemmingsplannen voor de Dijkverleggingen Cortenoever en Voorsterklei vastgesteld. Tussen 13 juni en 25 juli liggen de bestemmingsplannen ter inzage.

Hoogwatergeul Veessen Wapenveld
Op 25 januari zijn het vaststellingsbesluit rijksinpassingsplan, de omgevingsvergunningen en het ontwerp maatwerkvoorschrift getekend door de minister. In juni vond de voorlopige gunning plaats. In juli, na de verslagperiode, wordt de gunning definitief.

Risico's
In de verslagperiode is, mede op advies van de ¾ review, de dekking van de onbenoemde risico's nader beschouwd. Dit heeft geleid tot een bijstelling van de reservering voor onbenoemde risico's. De onbenoemde risico's zijn nu op programmaniveau samengevoegd en bedragen 5% van het nog te realiseren budget (komt overeen met € 70 miljoen). Gezien de fase van het programma en in vergelijking met andere projecten en programma's, is dit een realistische reservering.
De totale risicoreservering (voor benoemde en onbenoemde risico's) is nu € 113 miljoen.

Financiën
Met het tekenen van de Realisatieovereenkomst met de provincie Overijssel in het kader van Ruimte voor de Rivier IJsseldelta kan de bijdrage van de regio aan de maatregel toegevoegd worden aan het budget en de raming van de uitgaven (€ 95,6 miljoen). Dit wordt bij de komende suppletoire wetten in de begroting verwerkt. De overige financiering komt uit de Nota Ruimte en ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Het programmabudget bedraagt per 30 juni 2013 € 2.405,3 miljoen. De raming bedraagt € 2.390,9 miljoen met een bandbreedte van 8,1%. Dit betekent dat de verwachte uitgaven zullen uitkomen tussen € 2,2 en € 2,6 miljard.

Op 30 juni 2013 is totaal voor € 1.417,1 miljoen aan verplichtingen aangegaan. Hiervan is op de peildatum € 996,0 miljoen betaald. Het totaal van 'aangegane' en 'aan te gane'[1] verplichtingen bedraagt op 30 juni 2013 € 1.638,8 miljoen.

[1] Projecten waarvoor de marktbenadering is gestart, maar nog niet is gegund.

2. Het programma in zijn omgeving

2.1. Bewaking doel programma

Veiligheid
De PKB Ruimte voor de Rivier noemt een pakket maatregelen waarmee het vereiste wettelijke veiligheidsniveau is te realiseren. De ontwerpen van de maatregelen zijn in de planstudiefase uitgewerkt. Tussentijdse pakkettoetsen bewaken het resultaat van het gehele maatregelenpakket. Dat gebeurt aan de hand van (samenhangende) berekeningen van de afvoerverdeling en de effecten op waterstanden van alle ontwerpen waarvoor een variantkeuze of projectbeslissing is genomen of in voorbereiding is.

Ruimtelijke kwaliteit
Een onafhankelijk kwaliteitsteam (het zogeheten Q-team, voorgezeten door de rijksadviseur voor het Landschap) adviseert over hoe per project optimaal invulling gegeven kan worden aan de ruimtelijke kwaliteitsdoelstelling. De uitwerking van het advies van het Q-team is maatwerk. Het wordt in dialoog met de projectteams en bestuurders door de bewindspersoon van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, met de vaststelling van de projectbeslissing, bepaald. Nu van bijna alle maatregelen de projectbeslissing is genomen en de ruimtelijke kwaliteit is vastgelegd in de ontwerpen, is het zaak om de ontworpen ruimtelijke kwaliteit te realiseren. Wanneer in de realisatiefase sprake is van cruciale wijzigingen, zal het Q-team om advies gevraagd worden.

2.2. Organisatorische context en sturingsfilosofie

De aansturing van grote projecten binnen het ministerie van Infrastructuur en Milieu verloopt volgens het Beheersmodel voor Grote Projecten.
Het programma Ruimte voor de Rivier bereikt het in de PKB gestelde doel door middel van vele maatregelen die onderling verschillen, maar qua doelen en randvoorwaarden samenhangen. Vanuit deze programmagedachte ligt de focus op het beheersen van de maatregelen zelf, de verbanden tussen de maatregelen en de bijdrage die ze leveren aan het realiseren van de twee doelen.

De planvorming en uitvoering om de doelen te bereiken hebben een decentraal karakter. Bij de opstelling van de PKB Ruimte voor de Rivier hebben de waterschappen, provincies, gemeenten en het Rijk intensief samengewerkt. In de planstudie- en realisatiefase is deze samenwerking voortgezet.
De verantwoordelijkheid voor een tijdige en beheerste realisatie is echter centraal belegd. De minister van Infrastructuur en Milieu is politiek eindverantwoordelijk voor het programma Ruimte voor de Rivier en de realisatie van de in de PKB vastgelegde doelen.

In het samenspel tussen Rijk en regio bestaat binnen de centrale programmakaders ruimte voor decentrale verantwoordelijkheid van de bestuurlijke partners en realisatoren. Decentrale initiatiefnemers zijn verantwoordelijk voor ontwerpkeuzes, risicomanagement, vergunningen, selectie en aansturing van marktpartijen en de verwerving van lokaal draagvlak. Dit alles binnen de PKB-kaders van tijd, geld en scope. Mocht het decentrale bestuur in zijn afwegingen de in de PKB neergelegde doelen en kaders uit het oog verliezen, dan heeft de minister van Infrastructuur en Milieu vanuit haar eindverantwoordelijkheid de

bevoegdheid om het initiatiefnemerschap van de maatregel over te nemen en bij Rijkswaterstaat te leggen.

De sturingsfilosofie van het programma kent twee hoofdelementen. Enerzijds worden initiatiefnemers ondersteund, anderzijds wordt er toezicht op de initiatiefnemers uitgeoefend. In haar faciliterende rol biedt de programmadirectie Ruimte voor de Rivier op diverse kennisgebieden *ondersteuning*. Dit om te voorkomen dat initiatiefnemers opnieuw het wiel moeten uitvinden. Het gaat dan onder andere om kennis over wet- en regelgeving en kaders op het gebied van hydraulische modellen, de procesaanpak voor de ruimtelijke kwaliteit, vergunningenmanagement, schaderegelingen, archeologie, marktbenadering, contractmanagement en de inrichting van het risicomanagement.
Toezicht vanuit het programma Ruimte voor de Rivier vindt plaats door middel van toetsing van de voorstellen van initiatiefnemers. Daarnaast vindt toezicht plaats door het Auditcommittee en het Samenwerkingsverband Control. Doordat alle realisatoren samen met het programma zorgdragen voor de kwaliteitsborging wordt een basis gelegd waar de Auditdienst Rijk gebruik van maakt bij haar toezichttaak.

Rijk en initiatiefnemers hebben in de planstudiefase afspraken vastgelegd in bestuursovereenkomsten of projectopdrachten. De initiatiefnemers zijn de provincies, waterschappen, gemeenten of Rijkswaterstaat.
In de realisatiefase is de uitvoerende partij (de realisator), vanwege de ervaring met aanbesteding en uitvoering, in de meeste gevallen een waterschap of Rijkswaterstaat. Met de decentrale uitvoerende partij sluit het Rijk een realisatieovereenkomst (ROK). Hierin leggen de partijen afspraken en randvoorwaarden vast. Eén van de hoofdafspraken is dat de realisator een resultaatverplichting heeft ten aanzien van kwaliteit, geld en tijd. Bij de door Rijkswaterstaat uitgevoerde projecten, wordt deze resultaatverplichting vormgegeven in een projectopdracht. In haar faciliterende rol biedt de programmadirectie Ruimte voor de Rivier op diverse kennisgebieden ondersteuning. Daarnaast wordt met alle geledingen van het bevoegd gezag een samenwerkingsovereenkomst (SOK) afgesloten welke in de realisatiefase bijdraagt aan regionaal draagvlak, bestuurlijke afstemming borgt en helpt bij het tijdig doorlopen van planologische procedures en vergunningverlening.

2.3. Raakvlakken met andere ontwikkelingen

NURG-programma
Er bestaat inhoudelijke samenhang tussen het NURG-programma en Ruimte voor de Rivier. De Nadere Uitwerking Rivierengebied (NURG) is een programma waarin 7.000 hectare nieuwe natuur en veiligheid in het rivierengebied wordt gerealiseerd.

De PKB Ruimte voor de Rivier gaat ervan uit dat zeven NURG-projecten vóór eind 2015 zijn uitgevoerd (zie onderstaande tabel). Deze NURG-projecten zijn geen onderdeel van het PKB-basispakket (met uitzondering van de maatregel Millingerwaard), maar zijn wel noodzakelijk voor het realiseren van de in de PKB opgenomen veiligheidsdoelstelling.

Het Rijk is verantwoordelijk voor tijdige - vóór eind 2015 - uitvoering van deze NURG-projecten met PKB-veiligheidsdoelstelling. Onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Economische Zaken en het Ministerie van Infrastructuur en Milieu worden de in onderstaande tabel opgenomen zeven NURG-projecten

gerealiseerd. De tabel toont de stand van zaken van de zeven projecten per 30 juni 2013.

Project	**Voortgang/wanneer uitgevoerd**	**Bijdrage PKB-taakstelling**
Uiterwaardvergraving Rijnwaardense uiterwaarden	De herinrichting van de Rijnwaardense uiterwaarden bevat zes afzonderlijke projecten, waarvan er drie door publieke partijen en drie door private partijen worden gerealiseerd en gefinancierd. Het ministerie van Economische Zaken (Dienst Landelijk Gebied) heeft een coördinerende rol en verantwoordelijkheid in de uitvoering van dit NURG-project. De ingediende voorkeursvarianten van de initiatiefnemers halen in samenhang de taakstelling van 11 centimeter. Risico voor het halen van de planning (waterveiligheid gerealiseerd eind 2015) betreft de vergunningverlening voor de zes afzonderlijke projecten, en dan met name de natuurbeschermingswet 1998. Deze vormt een urgent knelpunt in het vergunningstraject door de ganzenproblematiek. Zoals het zich nu laat aanzien, vervalt bij de vaststelling van de aanwijzingsbesluiten N2000 (najaar 2013) het huidige knelpunt van de fourageerruimte voor ganzen. Vertraging bij de vaststelling leidt onvermijdelijk tot vertraging van de uitvoering van de projecten Oevergeul, Bylandse waard en Lobberdense waard.	11 cm
Uiterwaardvergraving Millingerwaard	Het project Uiterwaardvergraving Millingerwaard is een combinatie van een NURG-project (met 6 cm waterstanddaling) en een PKB-maatregel (met 3 cm waterstanddaling). De uitvoeringswerkzaamheden zijn in het najaar 2011 gegund. In oktober 2012 is door DG-RWS ingestemd met het, door de aannemerscombinatie opgestelde, definitieve ontwerp. De ontwerpbeschikkingen voor de diverse vergunningen zijn in juni 2013 gepubliceerd. De onteigeningsprocedure wordt uitgevoerd door de provincie Gelderland. Het veiligheidsniveau met de benodigde waterstanddaling wordt naar verwachting volgens planning voor eind 2015 opgeleverd.	6 cm
Uiterwaardvergraving Renkumse Benedenwaard, Wageninger benedenwaard en veerstoep Lexkesveer	Het project is opgeleverd in november 2009 en heeft de waterstanddaling gerealiseerd zoals in de scope van het project benoemd. Uit de meest recente pakkettoets blijkt een waterstanddaling van 11 centimeter in plaats van de oorspronkelijke 18 centimeter. Dit wordt veroorzaakt doordat de maatregel op sommige onderdelen een lager effect heeft dan het berekende uitgangspunt in de PKB. Na overleg met de aanliggende waterschappen is vastgesteld dat de dijken in dit gebied deels voldoende sterk en hoog zijn, dan wel dat het tekort meegenomen wordt in de lopende dijkverbeteringen.	11 cm
Uiterwaardvergraving Afferdensche- en Deestsche waarden	Volgens de planning wordt het project in 2018 afgerond. De voornaamste reden van de vertraging is dat er meer tijd nodig was dan gedacht voor het definitief oplossen van de kwelproblematiek. Om de kwelproblematiek op te lossen was aanvullende grondverwerving noodzakelijk. Dit is op vrijwillige basis gelukt, maar heeft mede de vertraging veroorzaakt. Nu de kwelproblematiek definitief opgelost is, en daarmee het bezwaar van het waterschap ten aanzien van het bestemmingsplan weggenomen is, kan in de komende verslagperiode het bestemmingsplan door de gemeenteraad in procedure gebracht worden. Een tweede reden voor de vertraging is het opnieuw voorbereiden van de uitvoering en het beschikbaar maken van	6 cm

Project	Voortgang/wanneer uitgevoerd	Bijdrage PKB-taakstelling
	schaars materieel vanuit buiten Nederland. De mogelijkheid om te versnellen wordt nog onderzocht.	
Uiterwaardvergraving Bemmelse waarden	De uitvoering is begin 2010 gestart. De inrichtingswerkzaamheden zijn in de eerste helft van 2013 afgerond. De waterstanddaling van 5 cm voor dit project is hiermee gerealiseerd.	5 cm
Natuurontwikkelings-project Noordwaard	Het project is opgeleverd in mei 2008 en heeft 17 cm waterstanddaling gehaald.	17 cm
Uiterwaardvergraving Welsumerwaarden en Fortmonder waarden natuur	Het inrichtingsplan wordt gefaseerd uitgevoerd. Delen zijn al uitgevoerd en daarmee is een deel van de taakstelling gerealiseerd. In januari 2013 stelde de gemeente Olst-Wijhe het aangepaste bestemmingsplan voor de overige delen vast. In het najaar 2012 is het aanbestedingstraject voor de resterende werkzaamheden gestart. Een risico vormt het tijdig verwerven van de laatste benodigde percelen van één eigenaar. Hiervoor wordt de onteigeningsprocedure ingezet. De verwachting is dat in de tweede helft van 2013 met de resterende werkzaamheden wordt gestart en dat deze uiterlijk in 2015 worden afgerond.	6-8 cm

Inhaalslag Stroomlijn (onderdeel van programma Vegetatiebeheer Grote Rivieren)
Het riviersysteem in termen van hoogwaterstanden dient in overeenstemming te zijn met de uitgangspunten van de PKB Ruimte voor de Rivier en het project Maaswerken. De PKB Ruimte voor de Rivier hanteert 1997 als referentiejaar voor het effect van vegetatie in de uiterwaarden van de Rijntakken op de hoogwaterstanden.

In dit verband is onder de naam 'Stroomlijn' een begin gemaakt met het aanpakken van de spontaan opgekomen vegetatie in de uiterwaarden. Deze inhaalslag is een eenmalige activiteit om de verruwing in het rivierbed van alle grote rivieren terug te dringen en in overeenstemming te brengen met de normen. Het uitvoeren van Stroomlijn is, in samenhang met Ruimte voor de Rivier-projecten en de zeven NURG-maatregelen, nodig voor het bereiken van de waterveiligheidsdoelstelling in 2015.

Een risico voor de inhaalslag betreft de wettelijke bescherming van de vegetatieontwikkeling in de uiterwaarden. De groei van vegetatie was in de afgelopen decennia goed voor de ontwikkeling van natuurwaarden. Voor deze natuurwaarden bestaat natuurbeleid en de waarden zijn via diverse wetten beschermd. In 2012 en 2013 is door Natuur Beherende Organisaties en Rijkswaterstaat ervaring opgedaan met het vinden van een evenwicht tussen het verwijderen van vegetatie ten behoeve van de veiligheid en het behouden van vegetatie bezien vanuit natuurwaarden. Dit afwegingskader kan het programma in de volgende fasen toepassen.
Aan het eind van de verslagperiode zijn de eerste vijf maatregelen door de initiatiefnemers Staatsbosbeheer, Dienst Landelijk Gebied en Brabants Landschap afgerond. De planning is om in het najaar van 2013 te starten met nog vijftien maatregelen verspreid over het gehele rivierengebied op terreinen in beheer van Natuur Beherende Organisaties. De laatste twee maatregelen zijn doorgeschoven naar 2014 vanwege onduidelijkheid over het ontwerp in relatie tot de scope.
Daarnaast start in komende verslagperiode de aanbesteding van het achterstallig veiligheidsbeheer van de overige gebieden in eigendom van particulieren, bedrijven, overheden en natuurbeherende organisaties. Het rivierengebied wordt hiertoe opgedeeld in acht deelgebieden (riviertakken), waarvoor een gebiedsgerichte

aanpak wordt gevolgd. Hiermee wordt de vergunningenlast beperkt en synergievoordeel behaald bij de uitvoering. De kritische succesfactor is draagvlak bij de omgeving en eigenaren. Hier wordt vanuit het projectteam dan ook sterk op ingezet.

2.4 Communicatie

Bijna alle projecten van Ruimte voor de Rivier bevinden zich in de realisatiefase. Op steeds meer plekken is de schop in de grond gegaan en worden de gevolgen van de werkzaamheden zichtbaar voor bewoners, omwonenden en recreanten. In de verslagperiode hebben diverse projecten publieksgerichte activiteiten georganiseerd om aan de geïnteresseerden te laten zien wat de werkzaamheden inhouden en hoe deze worden uitgevoerd.
Niet alleen de uitvoeringsfase zorgt voor publieke aandacht voor het programma, maar ook de overstromingen in juni 2013 in Duitsland en Centraal-Europa trokken veel nationale en internationale belangstelling voor de aanpak van Ruimte voor de Rivier.

Communicatie met de omgeving
Door het feit dat steeds meer projecten in uitvoering zijn, verandert de informatiebehoefte van bewoners van projectgebieden. Men is met name geïnteresseerd hoe de werkzaamheden worden uitgevoerd en wat hiervan het effect is op de eigen woon- en leefomgeving. In de uitvoering zijn de waterschappen, gemeenten, provincies en Rijkswaterstaat verantwoordelijk voor de communicatie richting de bewoners in de projectgebieden. Voor de communicatie over bouw- en geluidshinder werken zij nauw samen met de opdrachtnemers.

Door excursies, rondleidingen en open dagen te organiseren krijgen de bewoners in het gebied en geïnteresseerden de kans om het werk van dichtbij te zien. Dijkteruglegging Lent, Ontpoldering Noordwaard en Uiterwaardvergraving Tollewaard hebben deelgenomen aan de Dag van de Bouw. Waterschap Brabantse Delta heeft ook dit jaar een open dag gehouden bij het project Overdiep. Tijdens de foto-expositie over de evacuatie in Gorinchem werd het nut en noodzaak van waterveiligheid extra onder de aandacht gebracht, onder andere omdat Gorinchem de maatregel Uiterwaardvergraving Avelingen realiseert. Al deze evenementen trokken veel bezoekers aan.

Kennisdeling
De website van Ruimte voor de Rivier biedt een goed platform voor interactie met mensen die geïnteresseerd zijn in het programma.

Samen met Unesco IHE is de brochure ‘Samenwerken aan Maatwerk; een slimme combinatie van proces en inhoud’ uitgebracht. Het wetenschappelijk onderzoek van twee promovendi van de TU Delft vormt de basis van dit onderwerp. Deze brochure is met name bedoeld voor nationale en internationale kennisdeling met waterexperts.

Berichtgeving over het programma
Buitenlandse media aandacht
Twee dijkdoorbraken, ruim vijfentwintigduizend evacués en circa € 11 miljard schade. Duitsland maakt de balans op van de overstromingen begin juni en pleit voor de Nederlandse aanpak: ‘Raum für die Flüsse’, zo bleek uit vele publicaties in

zowel Duitse als Zwitserse media. Het Duitse ZDF heeft op 12 juni 2013 in een documentaire over het hoogwater in Duitsland aandacht besteed aan de aanpak van Ruimte voor de Rivier in Nederland. Een New York Times journalist heeft op 10 juni 2013 een bezoek gebracht aan het Ruimte voor de Rivier-project in Nijmegen voor een artikel in het magazine van de New York Times over hoe Nederland omgaat met de toenemende waterstanden op zee en in de rivieren. Volgens Zwitserse media vertegenwoordigt het 'Nederlandse' Ruimte voor de Rivier ook economische waarde en is Ruimte voor de Rivier het Nederlandse antwoord op de stijgende waterstand in de rivieren.

Binnenlandse media-aandacht
De overstromingen bij onze oosterburen brachten het onderwerp waterveiligheid ook in Nederland uitgebreid onder de aandacht.
Naast diverse NOS journaal items over Ruimte voor de Rivier, zond Nieuwsuur op 11 juni 2013 een reportage uit over de maatregelen Lent en Noordwaard. Het vakblad Civiele Techniek heeft in de Waterspecial van januari 2013 ruimschoots aandacht besteed aan Ruimte voor de Rivier. In het eerste nummer van H2O van 2013 staat een uitgebreid artikel over Ruimte voor de Rivier, waarbij wordt ingezoomd op drie projecten, te weten Munnikenland, Noordwaard en Veessen-Wapenveld.
De Volkskrant heeft vanwege de herdenking van de watersnoodramp een artikel geplaatst over de succesvolle exportproducten die de Nederlandse watersector sinds de Deltawerken heeft ontwikkeld. Ruimte voor de Rivier is een van de zes meest succesvolle exportproducten, aldus de Volkskrant.
Ten slotte is het aprilnummer van het tijdschrift Watergovernance geheel gewijd aan Ruimte voor de Rivier.

3. De scope van het programma

Als zich wijzigingen voordoen in de scope van het programma, maakt de voortgangsrapportage daar melding van. Er is sprake van een scopewijziging als het beoogde projectresultaat is veranderd ten opzichte van het projectresultaat zoals dat in de PKB is vastgelegd (met uitzondering van wijzigingen in de bijbehorende randvoorwaarden van tijd en geld).

Het vertrekpunt voor de scope van het programma is de PKB deel 4 Ruimte voor de Rivier, die op 26 januari 2007 in werking is getreden.

Tabel 3.1 geeft de scopewijzigingen tot nu toe weer. In navolging op de scopewijziging uit VGR21, is in deze verslagperiode het besluit genomen om in de PKB Ruimte voor de Rivier de maatregel Zomerbedverlaging Beneden-IJssel te vervangen door de Verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel en de Beperkte hoogwatergeul Kampen (Reevediep). Het Reevediep vormt samen met de Verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel de geïntegreerde maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta. Met het tekenen van de Realisatieovereenkomst met de provincie Overijssel kan de bijdrage van de regio aan deze maatregel toegevoegd worden

aan het budget en de raming van de uitgaven (+ € 95,6 miljoen). Dit wordt bij de komende suppletoire wetten geformaliseerd in de begroting.

Het financiële saldo van de scopewijzigingen tot en met de verslagperiode is € 128,5 miljoen (prijspeil 2013).

Tabel 3.1: Scopemutaties

Scopewijzigingen tot verslagperiode	financieel gevolg	periode
Dijkverbetering Steurgat opnemen in ontpoldering Noordwaard	+ € 2 miljoen	VGR12
Wijziging waterstanddalend effect bij de SNIP3-beslissing van de Ontpoldering Overdiepse Polder met 3 cm minder	geen	VGR13
Niet uitvoeren van de Dijkverbetering Nederrijn/ Geldersche Vallei	- € 2,1 miljoen	VGR14
Niet uitvoeren van de Kadeverlaging Biesbosch	- € 1,5 miljoen	VGR15
Uitbreiding plangebied met Oosterhoutse Waarden bij dijkteruglegging Lent (gefinancierd uit Kaderrichtlijn Water-budget)	+ € 5 miljoen	VGR16
Uitvoeren van de Dijkverbetering Lek/Lopiker- en Krimpenerwaard	- € 9 miljoen	VGR16
Niet uitvoeren van de Obstakelverwijdering Suikerdam en Polderkade naar de Zandberg	- € 8,8 miljoen	VGR18
Niet uitvoeren van de Kribverlaging Waalbochten	- € 15,0 miljoen	VGR18
Extra Uiterwaardvergraving Millingerwaard wordt niet uitgevoerd tussen rivierkilometer 870 en 872, maar tussen rivierkilometer 867.5 en 868.5	geen	VGR18
Kribverlaging op traject Tiel-Rossum wordt vervangen door een langsdam	geen	VGR19
Inconsistentie in PKB-referentieontwerp aangaande Kribverlagingen Beneden-Waal en Fort St. Andries	+ € 2,9 miljoen	VGR19
Verlegging van westelijke projectgrens bij Dijkverbetering Amer/Donge	+ € 0,9 miljoen	VGR19
Korte ingesloten tussenvakjes in scope opnemen van dijkringen 43 en 24 en het grootste deel uit dijkring 16 halen	- € 18,9 miljoen	VGR19
Bypass wordt onderdeel van Ruimte voor de Rivier IJsseldelta. Financiering vanuit: - Rijk begrotingsartikel 1 Deltafonds bypass Kampen € 55 miljoen (wordt gecorrigeerd t.o.v. VGR21, waar het op € 51,7 miljoen was gezet) - Nota Ruimte bij provincie Overijssel € 22,4 miljoen	+ € 77,4 miljoen	VGR21
Bijdrage van de regio aan de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta. Financiering vanuit: - Provincie Overijssel en gemeente Kampen	**+** € 95,6 miljoen	VGR22
Saldo van de scopewijzigingen	**+ € 128,5 miljoen**	

4. Planning en voortgang van het programma

4.1. Mijlpalen

De mijlpalen van het programma hangen nauw samen met de belangrijkste mijlpalen die het ministerie van Infrastructuur en Milieu onderscheidt in de Spelregels voor Natte Infrastructuurprojecten (SNIP): de zogenaamde SNIP-fasen. Dat zijn de variantkeuze (SNIP2a), de projectbeslissing (SNIP3), de voorbereidingsbeslissing voor de uitvoeringsfase (SNIP4), de uitvoeringsbeslissing (SNIP5) en de opleveringsbeslissing (SNIP6).

De projectbeslissing markeert het einde van de planstudiefase en het begin van de realisatiefase. Volgend op de projectbeslissing neemt het bevoegde bestuursorgaan een publiekrechtelijk projectbesluit tot het treffen van de maatregel.

In dit hoofdstuk wordt de voortgang van het programma en van een aantal specifieke maatregelen toegelicht.

4.2. Voortgang

In tabel 4.1 (volgende pagina) is de voortgang opgenomen. Ten opzichte van de vorige verslagperiode zijn de opleverdata van de Dijkverbeteringen Steurgat / Land van Altena en Bergsche Maas / Land van Altena verschoven. Het opstellen van het contract heeft meer tijd gekost dan gepland, waardoor ook de gunning later plaats zal vinden. Vanwege het gesloten winterseizoen zal de maatregel in het derde kwartaal van 2015 worden opgeleverd.

De minister heeft op 29 mei het besluit tot wijziging van de PKB ten aanzien van de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta bekendgemaakt. Zomerbedverlaging Beneden-IJssel en het Reevediep vormen nu samen de integrale maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta. In de afgelopen verslagperiode heeft er voor deze maatregel een planningsessie plaatsgevonden, waaruit volgt dat de haalbaarheid van de oorspronkelijke mijlpalen een zeer geringe kans van slagen heeft. De reden hiervan is dat er meer werkzaamheden nodig waren in de planuitwerkingsfase en in de realisatiefase dan van tevoren gedacht werd. Daarom is het moment waarop naar verwachting de hoogwaterveiligheid van het gedeelte Reevediep wordt gerealiseerd aangepast van 2017 naar 2019. Voor het gedeelte Zomerbedverlaging is de prognose dat de veiligheid in 2016 zal worden gerealiseerd, dit is gelijk aan de vorige verslagperiode.

In tabel 4.1 is zichtbaar dat meerdere maatregelen aan een marktpartij worden gegund, voordat het plan onherroepelijk is. In afwachting daarvan kan immers de voorbereiding van de uitvoering plaatsvinden. Er wordt niet met de feitelijke uitvoering begonnen voordat het plan onherroepelijk is. In de marktbenadering wordt rekening gehouden met de beheersing van de (financiële) risico's van deze werkwijze. Voor de planning wordt met deze aanpak een zeer forse tijdwinst geboekt. Bijkomend voordeel is dat de overgang van planstudiefase naar realisatiefase veel vloeiender verloopt en dat zo kennis behouden blijft.

nr.	maatregel	SNIP2a	SNIP3	start markt-benade-ring	ontwerp plan ter inzage	vaststel-ling plan	plan onher-roepelijk	gunning	prognose realisatie veiligheid
1	Obstakelverwijdering Suikerdam en polderkade naar de zandberg								vervallen
2	extra Uiterwaardvergraving Millingerwaard	gereed	**	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
3	Dijkteruglegging Lent	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
4	Kribverlaging Waalbochten								vervallen
5	Kribverlaging Midden-Waal	gereed	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	gereed	voor 2015
6	Kribverlaging Waal Fort St. Andries	gereed	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	gereed	2015
7	Kribverlaging Beneden Waal	gereed	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	gereed	2015
8	Uiterwaardvergraving Brakelse Benedenwaarden en dijkverlegging Munnikenland	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
9	Uiterwaardvergraving Avelingen	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	voor 2015
10	Ontpoldering Noordwaard	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
11	Ontpoldering Overdiepse Polder	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
12	Kadeverlaging Biesbosch								vervallen
13	Dijkverbetering Amer/Donge	*	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed		2015
14	Dijkverbetering Steurgat/Land van Altena	*	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed		2015
15	Dijkverbetering Bergsche Maas/Land van Altena	*	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed		2015
16	Dijkverbetering Oude Maas/Hoeksche Waard ***	*	gereed						2015
17	Dijkverbetering Oude Maas/ Voorne Putten ***	*							2015
	Zuiderklip	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	in 2008
18	Berging op het Volkerak-Zoommeer	gereed	gereed		gereed				2015
19	Uiterwaardvergraving Huissensche Waarden	gereed	gereed	****	gereed			****	2015
20	Uiterwaardvergraving Meinerswijk	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	voor 2015
21	Uiterwaardvergraving Doorwerthsche Waarden	gereed	**	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	voor 2015
22	Uiterwaardvergraving Middelwaard	gereed	**	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	voor 2015
23	Uiterwaardvergraving De Tollewaard	gereed	**	gereed	gereed	n.v.t.	n.v.t.	gereed	voor 2015
24	Obstakelverwijdering Machinistenschool Elst	gereed	**	gereed	gereed	gereed		gereed	voor 2015
25	Uiterwaardvergraving Honswijkerwaarden, stuweiland Hagestein, Hagesteinse uiterwaard en Heerenwaard	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
26	Dijkverbetering Nederrijn/Geldersche Vallei								Vervallen
27	Dijkverbetering Nederrijn/ Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard	*	gereed		gereed	gereed			2016
28	Dijkverbetering Nederrijn/Arnhemse en Velpsebroek	*	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	voor 2015
29	Dijkverbetering Lek/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard	*	gereed		gereed	gereed			2016
30	Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden	*	gereed		gereed	gereed			2016
31	Dijkverbetering Lek/Lopiker- en Krimpenerwaard								vervallen
32	Dijkverlegging Cortenoever	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed			2016
33	Dijkverlegging Voorsterklei	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed			2016
34	Uiterwaardvergraving Bolwerksplas, Worp en Ossenwaard	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
35	Uiterwaardvergraving Keizers- en Stobbenwaarden en Olsterwaarden	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
36	Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed			2016
37	Uiterwaardvergraving Scheller en Oldeneler Buitenwaarden	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
38	Dijkverlegging Westenholte	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	2015
39	Ruimte voor de Rivier IJsseldelta, gedeelte Zomerbedverlaging (*****)	gereed	gereed		gereed				2016
40	Ruimte voor de Rivier IJsseldelta, gedeelte Reevediep (*****)								2019
	Dijkverlegging Hondsbroeksche Pleij	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	gereed	in 2011

(*) Bij dijkverbeteringen is een variantkeuze/SNIP2a niet aan de orde, omdat er geen sprake is van varianten.
(**) Door te kiezen voor een vervroegde marktbenadering is bij de SNIP2a beslissing door de staatssecretaris gelijk de investeringsbeslissing (vergelijkbaar met een SNIP3-beslissing) genomen en is vervolgens de markt ingeschakeld om het voorkeursalternatief uit te werken tot een definitief plan en dit plan uit te voeren.
(***) Uitvoering binnen Hoogwaterbeschermingsprogramma 2 (HWBP2) onder regie van Ruimte voor de Rivier. Zie voor een toelichting pagina 20.
(****) Uiterwaardvergraving Huisschensche Waarden wordt door een particulier gerealiseerd, er is derhalve geen sparke van een aanbesteding en gunning
(*****) In de verslagperiode heeft een wijziging van de PKB plaatsgevonden. Zomerbedverlaging Beneden-IJssel en het Reevediep vormen nu samen de integrale maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta

Legenda van de kleuren bij prognose realisatie veiligheid

	verwachting is dat het veiligheidsniveau voor 2015 wordt opgeleverd
	verwachting is dat het veiligheidsniveau in 2015 wordt opgeleverd
	verwachting is dat het veiligheidsniveau na 2015 wordt opgeleverd
	maatregel is vervallen (zie hoofdstuk 3)
	maatregel is gereed, maatregel valt buiten het PKB-basispakket, was bij het opstellen van de PKB al een 'lopend project' en is nodig voor het halen van de veiligheidsdoelstelling

4.2.1 Voortgang verslagperiode

A. Mijlpalen planstudiefase

Variantkeuze (SNIP2A)
Voor bijna alle maatregelen is een SNIP2A-beslissing genomen. Alleen voor de dijkverbetering op het traject Schoonhoven Langerak moet nog een SNIP 2A beslissing aan de Minister worden voorgelegd.

Projectbeslissing (SNIP3)
In de verslagperiode is de projectbeslissing genomen voor Dijkverbetering Oude Maas / Hoeksche waard. Voor de dijkverbetering bij de Oude Maas / Voorne Putten wordt de projectbeslissing in de volgende verslagperiode genomen vanwege een nadere analyse van de te verbeteren dijkvakken.

B. Mijlpalen realisatiefase

Ruimtelijke plannen (op weg naar een uitvoeringsbeslissing)
In de verslagperiode zijn de ontwerp-bestemmingsplannen ter inzage gelegd voor de uiterwaardvergraving Huissensche waarden en Ruimte voor de Rivier IJsseldelta (zomerbedverlaging Beneden-IJssel en het Reevediep). Voor de berging op het Volkerak-Zoommeer is in de verslagperiode het ontwerp-rijksinpassingsplan ter inzage gelegd.

Voor de maatregelen Obstakelverwijdering Machinistenschool Elst, Dijkverlegging Cortenoever en Dijkverlegging Voorsterklei zijn in de afgelopen verslagperiode de bestemmingsplannen door de gemeenteraden vastgesteld. De rijksinpassingsplannen voor de Dijkverbeteringen Nederrijn/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard, Lek/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard en Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden en de Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld zijn vastgesteld.

Na de vaststelling van het bestemmingsplan (rijks- of provinciaal inpassingsplan) bestaat, tot slot, de mogelijkheid van het indienen van een beroep bij de Raad van State. De plannen voor Dijkverbetering Amer/Donge, Dijkverbetering Steurgat/Land van Altena, Dijkverbetering Bergsche Maas/Hoeksche Waard, Uiterwaardvergraving Meinerswijk en Uiterwaardvergraving Honswijkerwaarden, Stuweiland Hagestein, Hagesteinse uiterwaard en Heerenwaard (Ruimte voor de Lek) zijn onherroepelijk geworden. Daarmee is voor 76% van het PKB-budget het plan onherroepelijk (in de 21^{e} voortgangsrapportage was dit 71%).

Uitvoeringsbeslissingen (SNIP5)
In de verslagperiode is de marktbenadering gestart voor de Dijkverbetering Amer/Donge. Voor de maatregelen Uiterwaardvergraving Meinerswijk en de Dijkverbetering Arnhemse en Velpsebroek is het werk gegund. Daarmee is voor 72% (VGR21 70%) van het PKB-budget het werk gegund. In de verslagperiode is voor de maatregelen Dijkverbetering Amer/Donge en de Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld tot voorlopige gunning overgegaan, de definitieve gunning valt echter in de volgende verslagperiode en zal dan worden gerapporteerd.

4.2.2 Tijddoelstelling

Naast de NURG maatregelen zoals gemeld in paragraaf 2.3 is de voortgang aan het eind van deze verslagperiode:

- o Twee maatregelen zijn reeds opgeleverd
- o Van acht maatregelen wordt verwacht dat zij voor 2015 de doelstelling waterveiligheid zullen bereiken
- o Zeventien maatregelen zullen naar verwachting in 2015 de doelstelling waterveiligheid bereiken (inclusief de twee dijkverbeteringen onder regie van HWBP, betreft dit negentien maatregelen)
- o Van zeven maatregelen wordt verwacht dat de doelstelling waterveiligheid na 2015 zal worden bereikt.

De verwachting is dat bij zeven maatregelen het veiligheidsniveau niet voor eind 2015 wordt gerealiseerd. Dit betreft per riviertak de volgende maatregelen:
- ➢ Nederrijn / Lek: Dijkverbetering Nederrijn/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard; Dijkverbetering Lek/Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard; Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden
- ➢ IJssel: Dijkverlegging Cortenoever; Dijkverlegging Voorsterklei; Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld; Ruimte voor de Rivier IJsseldelta
- ➢ Boven-Rijn/Waal, Bergse Maas, Merwede en Oude Maas: geen

Consequenties
Naar aanleiding van uw vragen bij VGR21 meldde ik u dat ik, naar aanleiding van de ¾ evaluatie RvR door AEF, zou bezien hoe ik in de voortgangsrapportages meer inzicht zou kunnen geven in de mate van het behalen van de waterveiligheid en ruimtelijke kwaliteit. Bijvoorbeeld om per riviertak een overzicht te geven van de mate van waterafvoer in 2015 en 2016. De uitwerking hiervan is als volgt:
De huidige planning heeft als consequentie dat in 2015 de opdracht zoals gesteld in de PKB grotendeels langs de Boven-Rijn/Waal, Bergse Maas, Merwede en Oude Maas, en langs de Nederrijn en Lek behaald zal zijn. Langs de IJssel zal de opdracht na 2015 gerealiseerd worden, waarbij de maatregelen in de IJsseldelta in 2019 het sluitstuk vormen. Op dat moment zal voor de IJssel de bijdrage aan het vereiste veiligheidsniveau gerealiseerd zijn.
Langs de Boven-Rijn/Waal, Bergse Maas, Merwede en Oude Maas wordt de bijdrage aan het veiligheidsniveau grotendeels in 2015 gehaald. Daarbij is het waarschijnlijk dat bij een aantal maatregelen de ruimtelijke kwaliteitsopgave in de loop van 2016 wordt opgeleverd. Door de vertraging van het NURG project Afferdensche en Deestsche Waarden onstaat tijdelijk een tekort op een kort stuk in de Waal.
Langs de Neder-Rijn / Lek is de opgave voor hoogwaterveiligheid een gecombineerde opgave van ruimte aan de rivier toevoegen en dijkverbeteringen. De ruimtelijke maatregelen langs de Neder-Rijn en Lek zijn in 2015 gereed. De dijkverbeteringen langs de Neder-Rijn en Lek worden in 2016 opgeleverd. Dat betekent dat de integrale opgave langs de Neder-Rijn en Lek in 2016 gerealiseerd zal zijn.
Vier van de acht maatregelen langs de IJssel hebben vertraging opgelopen. Dat betekent dat het beoogde veiligheidsniveau langs de IJssel vanaf 2015 wordt gerealiseerd met als sluitstuk de maatregelen in de IJsseldelta in 2019, welke in de verslagperiode als scope-uitbreiding aan het programma is toegevoegd.

Bij de maatregelen die nog gegund moeten worden, geldt dat bij de aanbesteding met meer zekerheid kan worden aangegeven wanneer de oplevering van de waterveiligheidsdoelstelling wordt voorzien.

Bovenstaande is vooral een kwalitatieve uitwerking van de aanbeveling van AEF. Ik zal bezien of ik in de volgende VGR deze uitwerking op een kwantitatieve wijze, met percentages per riviertak, kan geven. De percentages in de ¾ evaluatie geven hiervan een indicatie. Ik zal dit uitwerken en bezien of het mogelijk is om een vaststaand referentiekader te definiëren voor het doelbereik van de PKB, daarbij in ogenschouw nemend de wijzigingen in scope, de NURG projecten en de bijdrage van de dijkversterkingen.

4.2.3 Realiseren van veiligheidsopgave

Elk jaar wordt een "pakkettoets" gedaan om vast te stellen of wordt voldaan aan de veiligheidsopgave uit de Planologische Kern Beslissing. Dat gebeurt aan de hand van samenhangende berekeningen van de afvoerverdeling en de effecten op de waterstanden van alle ontwerpen waarvoor een projectbeslissing is genomen. De resultaten van de vijfde pakkettoets zijn in februari 2013 beschikbaar gekomen. Dit is in de aanbiedingsbrief bij VGR21 reeds gemeld. Over het geheel genomen wordt voldaan aan de veiligheidsopgave uit de PKB. Op twee locaties, op de Nederrijn bij Wageningen en op het Pannerdensch Kanaal, is er ten opzichte van de vorige pakkettoets minder waterstanddaling berekend dan verwacht. De waterveiligheid is echter gewaarborgd doordat met aanliggende waterschappen is vastgesteld dat de dijken de extra waterstand kunnen keren, dan wel dat het tekort wordt meegenomen in de lopende dijkverbeteringen.
Indien er op andere plekken een lagere waterstanddaling berekend wordt, zal in overleg met waterschappen worden gekeken of er aanvullende maatregelen nodig zijn.

4.2.4 Uitvoeringsaspecten

Vastgoed

In de verslagperiode is voor € 18 miljoen aan vastgoed verworven, in totaal is per 30 juni 2013 € 413,8 miljoen aan vastgoed uitgegeven. Dit is 87% van de actuele vastgoedraming. Met name is vastgoed verworven voor de Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld en de Dijkverleggingen Cortenoever en Voorsterklei. Van het aantal dossiers van benodigde gronden aangaande de rivierverruiming is 87% verworven. In de vorige verslagperiode was dit nog 77%. Inmiddels is met ruim 480 eigenaren minnelijke overeenstemming bereikt. Het totaal aantal gerechtelijke vonnissen bedraagt vijf.

Bij de meeste maatregelen bevindt de verwerving zich nu in de afrondende fase of is het vastgoed al verworven. Voor de projecten Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld en de Dijkverlegging Cortenoever is de administratieve onteigening in de verslagperiode voorbereid. Voor de dijkverbeteringen zal de administratieve onteigening in de komende verslagperiode van start gaan.

Beheer & onderhoud

Nu vrijwel alle maatregelen in de realisatiefase zitten, krijgt het beheer & onderhoud een steeds prominentere rol binnen het programma. Zo is de maatregel Hondsbroeksche Pleij al overgedragen aan de beheerders.
Vooruitlopend op het moment van overdracht worden rijk, waterschappen en gemeenten, die areaal in beheer krijgen, vroegtijdig bij de projecten betrokken. Een voorbeeld hiervan is het sluiten van beheerovereenkomsten met toekomstig beheerders waarin afspraken worden gemaakt over het proces van overdracht en verantwoordelijkheden over de uitvoering van beheer en onderhoud. Ook zijn toekomstige beheerders, waar bekend en mogelijk, betrokken bij het opstellen van de technische en proceseisen ten aanzien van de te realiseren objecten zoals bruggen, waterpompen en dijken. De toekomstige beheerders geven door middel van een instemmingsverklaring formeel akkoord op de marktbenaderingsstukken. Op deze manier wordt geborgd dat beheerders na afloop van de realisatie het areaal ook daadwerkelijk in beheer willen en kunnen nemen.
De gronduitgifte aan natuurbeheerorganisaties wordt, conform rijksbeleid, openbaar en transparant gedaan.

Vergunningverlening en handhaving
In de verslagperiode zijn evaluaties uitgevoerd op het proces rondom de aanvraag van vergunningen. Uit de evaluaties leren we dat er bij de aanvragers nog meer oog moet zijn voor relevante wet- en regelgeving. Als dat niet gebeurt, kan het gebeuren dat de handhavende instanties ingrijpen en in een uiterst geval, het werk kunnen stilleggen. In de verslagperiode zijn de leerpunten op dit vlak vertaald in een aantal concrete maatregelen die in de volgende verslagperiode worden geëffectueerd en geïmplementeerd. Te denken valt daarbij aan het werken volgens een handhavingsprotocol en het instellen van overleggen met de handhavende instanties om hen te betrekken bij de realisatie van de projecten.

4.2.5 Belangrijkste ontwikkelingen op maatregelniveau

Extra uiterwaardvergraving Millingerwaard – Dienst Landelijk Gebied
Het projectplan Waterwet en de andere hoofdvergunningen zijn in ontwerp ter inzage gelegd op 7 juni 2013.
De onteigening van een overslagbedrijf is in gang gezet in het eerste kwartaal van 2013. Er is geen zienswijze ingediend op het provinciaal inpassingsplan voor de bestemming van het overslagbedrijf. Daarmee is deze onherroepelijk.

Dijkteruglegging Lent – gemeente Nijmegen
De uitvoering van het werk is op 22 januari 2013 gestart. De minister heeft de symbolische starthandeling verricht. Samen met de burgemeester van Nijmegen en vijftig basisschoolleerlingen zette zij de eerste spade in de grond.

De eerste tranche uitvoeringsvergunningen zijn op 28 maart 2013 onherroepelijk geworden, de aanvragen voor de tweede tranche zijn door de opdrachtnemer ingediend.
De werkzaamheden ten aanzien van niet-gesprongen explosieven en archeologie door de opdrachtgever zijn afgerond. De opdrachtnemer is begonnen met dat deel van de werkzaamheden ten behoeve van archeologie en niet-gesprongen explosieven waarvoor hij verantwoordelijk is. Vooralsnog zijn hier geen vondsten gedaan die leiden tot vertraging.

De versteviging van de brugpijlers van de spoorbrug over de Waal bij Nijmegen door Prorail is op 26 januari 2013 gegund. De hoofdvergunning voor de brugpijlers is per 11 april 2013 onherroepelijk geworden.

Kribverlagingen Waal - Rijkswaterstaat
De werkzaamheden van de tweede fase, te weten de kribverlagingen op de Midden-Waal, zijn afgerond. De daadwerkelijke opleveringsbeslissing daarvan moet nog genomen worden.
De start van de uitvoering van de werkzaamheden van fase 3 is voorzien voor de volgende verslagperiode. Dit betreft de kribverlaging en de aanleg van langsdammen op de trajecten Fort St. Andries en Benedenwaal en is gelegen tussen Tiel en Gorinchem.

Uiterwaardvergraving Brakelse Benedenwaarden en dijkverlegging Munnikenland – Waterschap Rivierenland
Op 11 april 2013 heeft de minister het startsein gegeven voor de uitvoering van de maatregel Munnikenland. In dit project wordt de eerste multifunctionele rivierdijk van Nederland aangelegd.

Op een perceel na, zijn alle gronden minnelijk verworven. Eind februari 2012 is voor het laatste perceel het Koninklijk Besluit genomen en het onteigeningsspoor gestart. De uitkomst hiervan wordt in de volgende verslagperiode verwacht. Dit levert zoals het er nu naar uitziet geen vertraging op in de uitvoeringsplanning.

Uiterwaardvergraving Avelingen – gemeente Gorinchem
Dit project omvat het graven van een geul tussen het buitendijkse bedrijventerrein Avelingen en de Merwede en het transporteren van de vrijkomende grond naar het te ontwikkelen bedrijventerrein Gorinchem-Noord.
De graafwerkzaamheden voor de hoogwatergeul zijn in volle gang. Het bereiken van de waterveiligheidsdoelstelling is voorzien voor eind 2013.
In VGR21 is melding gemaakt dat als gevolg van een beroep bij de Raad van State en de uitspraak daarop, het bestemmingsplan Gorinchem-Noord niet onherroepelijk is geworden. Dit zat het transporteren van de vrijgekomen gronden naar die locatie in de weg. Daarom is een contractwijziging doorgevoerd, waarbij vrijkomende grond aan de opdrachtnemer wordt gelaten, zodat die het zelf elders kan gebruiken. Dit heeft geen gevolgen voor de scope van het project.

Ontpoldering Noordwaard - Rijkswaterstaat
De werkzaamheden zijn in het hele plangebied zichtbaar en bewoners merken de gevolgen van de uitvoering dagelijks in hun directe omgeving. Hierover wordt intensief gecommuniceerd tussen de bewoners, Rijkswaterstaat en de opdrachtnemer.
In mei 2013 zijn de laatste benodigde gronden en opstallen verworven. De uitvoering van de ontpoldering Noordwaard kan daarmee ongehinderd doorgaan.
Het proces rond het aanpassen en verleggen van kabels en leidingen is complex. Er zijn veel partijen bij betrokken (Rijkswaterstaat, opdrachtnemer, nutsbedrijven en toekomstige beheerders), de raakvlakken met de grondwerkzaamheden zijn erg groot en de netwerken moeten volledig worden aangepast aan de toekomstige situatie. De samenwerking tussen de partijen is geïntensiveerd om het proces van het aanpassen en verleggen van kabels en leidingen optimaal te laten verlopen.

Ontpoldering Overdiepse Polder – Waterschap Brabantse Delta
In de verslagperiode zijn alle benodigde gronden verworven. De uitvoering van de maatregel verloopt voorspoedig. Er is doorgewerkt aan de nieuwe primaire kering. Deze zal in 2014 gereed zijn. Na het gereed komen van de nieuwe kering kan gestart worden met het afgraven van de huidige kering.

Dijkverbetering Amer/Donge – Waterschap Brabantse Delta
Op 12 april 2013 heeft de start van de marktbenadering van Dijkverbetering Amer/Donge plaatsgevonden, de voorlopige gunning vond in juni plaats. Definitieve gunning vindt plaats na de Alcateltermijn, en is voorzien voor het begin van de volgende verslagperiode. Alle benodigde gronden zijn verworven.

Dijkverbetering Steurgat/ Land van Altena en Dijkverbetering Bergsche Maas/ Land van Altena – Waterschap Rivierenland
Op 5 februari 2013 heeft de provincie Noord-Brabant een goedkeuringsbesluit genomen op het projectplan. Er zijn geen beroepen ingediend tegen de hoofdbesluiten voor de dijkverbetering. Daarmee zijn de besluiten onherroepelijk geworden.
De realisatieovereenkomst tussen Rijk en waterschap is in februari 2013 getekend.
De grondverwerving loopt volgens planning. Met intensief contact tussen betrokkenen wordt de voortgang strak bewaakt. Van enkele percelen is bekend dat er onteigend gaat worden. Deze onteigening wordt voorbereid en heeft geen consequenties voor de uitvoeringsplanning.

Op 4 april 2013 is de marktbenadering gestart. Het voorbereiden van de contractdocumenten heeft meer tijd gekost dan gepland. Gunning en start uitvoering zullen naar verwachting in de komende verslagperiode plaatsvinden.

Dijkverbeteringen Oude Maas/ Hoeksche Waard en Voorne Putten – HWBP2 / Waterschap Hollandse Delta
In het maatregelgebied van waterschap Hollandse Delta worden over een totale lengte van 75 kilometer dijkverbeteringen uitgevoerd in het kader van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). In de PKB Ruimte voor de Rivier is binnen dit waterschap zo'n 3,7 kilometer aan dijkverbeteringen opgenomen: de maatregelen Dijkverbetering Oude Maas/Hoeksche Waard en Oude Maas/Voorne Putten. In de eerste helft van 2009 (zie VGR14) is ingegaan op het verzoek van het waterschap om vanwege de overlap de Dijkverbeteringen Oude Maas/Hoeksche Waard en Oude Maas/Voorne Putten, onder regie van Ruimte voor de Rivier, binnen het HWBP uit te voeren. Over de voortgang wordt gerapporteerd in de voortgangsrapportage van het Grote Project HWBP 2.

Berging op het Volkerak-Zoommeer – diverse waterschappen / Rijkswaterstaat
Rond het Volkerak-Zoommeer zullen de bestaande dijken en kunstwerken worden aangepast zodat - in situaties van hoge rivierafvoer, gelijktijdige storm op zee en sluiting van de stormvloedkeringen - tijdelijk water in het meer kan worden opgeslagen tot een maximale hoogte van 2,3 m+NAP.
De uitvoering van de technische maatregelen zal plaatsvinden onder de verantwoordelijkheid van de waterschappen rondom het Volkerak-Zoommeer.
Met waterschap Brabantse Delta is in het eerste kwartaal van 2013 een realisatieovereenkomst afgesloten. De opdracht aan het waterschap Scheldestromen is 31 mei 2013 verleend.

Het ontwerp-rijksinpassingsplan is, met de hoofdvergunningen, begin 2013 ter inzage gelegd. Mede door een grote hoeveelheid zienswijzen, is de vaststelling van het plan enigszins vertraagd. Vaststelling van het rijksinpassingsplan wordt voorzien in het derde kwartaal van 2013.

Uiterwaardvergraving Huissensche Waarden – privaat initiatief
Bij het project Huissensche Waarden wordt door een particuliere initiatiefnemer rivierverruiming gecombineerd met zandwinning.
De gemeente Lingewaard heeft op 6 juni het ontwerp-bestemmingsplan en de hoofdvergunningen voor het project ter inzage gelegd. De start van de ter inzagelegging heeft vertraging opgelopen doordat de particuliere initiatiefnemer meer tijd nodig had om de benodigde stukken aan te leveren. Dit heeft verhoogde aandacht vanuit het programma.

Uiterwaardvergraving Meinerswijk - Rijkswaterstaat
Op 4 april 2013 is het project Uiterwaardvergraving Meinerswijk gegund. Rijkswaterstaat is de realisator van deze maatregel. De opdrachtnemer is begonnen met voorbereidende werkzaamheden. De formele starthandeling zal in de volgende verslagperiode plaatsvinden.

Uiterwaardvergravingen Doorwerthsche Waarden, Middelwaard, De Tollewaard en Obstakelverwijdering machinistenschool Elst - Rijkswaterstaat
In deze verslagperiode zijn de ontwerp-bestemmingsplannen van Doorwerthse Waarden, Middelwaard en obstakelverwijdering machinistenschool Elst vastgesteld en onherroepelijk verklaard.
In het eerste kwartaal 2013 is gestart met de uitvoering.

Uiterwaardvergraving Honswijkerwaarden, stuweiland Hagestein, Hagesteinse uiterwaard en Heerenwaard (Ruimte voor de Lek) - Rijkswaterstaat
Na gunning van de maatregel op 18 december 2012, is op 26 maart 2013 het provinciale inpassingsplan onherroepelijk geworden doordat het enige beroep kort voor de zitting is ingetrokken. Er is met de appellant een overeenkomst gesloten. Relatief veel gronden zijn al minnelijk verworven. Op 23 mei 2013 is het Koninklijk Besluit vastgesteld, zodat door middel van de onteigeningsprocedure voldoende zekerheid is over het verwerven van alle gronden.

Dijkverbetering Nederrijn/Arnhemse- en Velpsebroek – Waterschap Rijn en IJssel
De gunning aan de markt van de Dijkverbetering Nederrijn / Arnhemse- en Velpsebroek heeft plaatsgevonden op 26 februari 2013. Op 20 april 2013 is de uitvoering gestart. De deksloof op de primaire waterkering (een kade met damwanden) wordt vervangen. De uitvoering van deze maatregel zal volgens planning eind 2013 gereed zijn.

Dijkverbetering Nederrijn/ Betuwe/Tieler- en Culemborgerwaard, Dijkverbetering Lek/Betuwe/ Tieler- en Culemborgerwaard / beide dijkring 43, Dijkverbetering Lek/Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden / dijkring 16 (Rivierenland) – Waterschap Rivierenland

Dijkring 43 tot Schoonhoven
De realisatieovereenkomst is op 12 maart 2013 gesloten. Op 22 mei is het rijksinpassingsplan voor de dijkverbeteringen op het traject Hagestein-Opheusden (dijkring 43 en gedeelte dijkring 16) door de minister vastgesteld. Deze is vervolgens ter inzage gelegd.
Er bestaat de wens om met innovatieve oplossingen voor piping te komen door toepassing van geotextiel, een soort worteldoek. Dit wordt bij deelsecties van het dijktraject via een apart inkoopspoor uitgevraagd. Indien het innovatieve materiaal niet kan worden aangebracht of niet voldoet, wordt teruggevallen op de oorspronkelijke maatregel die op deze locatie bij de projectbeslissing was voorzien. De voorbereiding van de marktbenadering is gestart.

Dijkring 16 Schoonhoven-Langerak
Het waterschap heeft in de afgelopen periode een verkorte planstudie uitgevoerd, met als doel om de mogelijke oplossingsruimte voor het te verbeteren dijktracé in beeld te brengen. Er wordt onderzocht of, door middel van parallel schakelen, realisatie in 2015 (in plaats van 2016) toch nog mogelijk is. In dat geval zou de markt worden uitgedaagd om binnen de door het waterschap globaal uitgewerkte technische oplossingen (scope) zo snel mogelijk het project te realiseren.

Dijkverbetering Arnhem Malburgen
De werkzaamheden voor Dijkverbetering Arnhem Malburgen zijn afgerond. Dit is in VGR21 al gemeld. Na het oplossen van enkele restpunten, zal de formele oplevering naar verwachting komende verslagperiode plaatsvinden.

Dijkverleggingen Cortenoever en Voorsterklei (bij Zutphen) – Waterschap Vallei en Veluwe
Op 27 en 30 mei 2013 hebben de gemeenteraden van Voorst en Brummen de bestemmingsplannen voor de Dijkverleggingen Cortenoever en Voorsterklei vastgesteld. Tussen 13 juni en 25 juli 2013 liggen de bestemmingsplannen ter inzage.

De provincie Gelderland heeft de ontgrondingenvergunning verleend. Het ministerie van Economische Zaken heeft de Natuurbeschermingswet-vergunning en flora- en faunaontheffing verleend. Daarmee zijn alle hoofdbesluiten vastgesteld.

Gunning van de werkzaamheden is voorzien voor komende verslagperiode. Start uitvoering is voorzien voor het eerste kwartaal van 2014.

Er zullen elf percelen in Cortenoever en Voorsterklei worden gesloopt. Los van de werkzaamheden van de dijkverleggingen is er reeds een sloopcontract opgesteld en gegund (gecombineerd met maatregel Veessen).

De verwerving van vastgoed blijft een aandachtspunt in het maatregelgebied. Met het vaststellen van de bestemmingsplannen is dit risico wel afgenomen omdat daarmee met de onteigening gestart kan worden.

Uiterwaardvergravingen Bolwerksplas, Worp en Ossenwaard en Keizers- en Stobbenwaarden en Olsterwaarden (bij Deventer) – Waterschap Groot Salland
Deze verslagperiode zijn er tien niet-gesprongen explosieven gedetecteerd. Het ruimen van de bommen verliep voorspoedig.
Op 23 maart 2013 is de verdieping van de spoorbrugpijlers door Prorail gegund. Ook zijn de vergunningen voor deze werkzaamheden verleend. De planning is dat de werkzaamheden aan de brugpijlers eind 2013 gereed zijn zodat deze de werkzaamheden van de uiterwaardvergravingen niet belemmeren.

Hoogwatergeul Veessen-Wapenveld – Waterschap Vallei en Veluwe
De minister heeft, rekening houdend met de reactie op zienswijzen, op 25 januari 2013 het vaststellingsbesluit rijksinpassingsplan, de omgevingsvergunningen en het ontwerp maatwerkvoorschrift getekend. Naar verwachting vindt in augustus 2013 behandeling van de beroepen plaats door de Raad van State.

De voorlopige gunning van deze maatregel heeft plaatsgevonden in juni 2013. Als bezwaren in de Alcateltermijn uitblijven, wordt gunning begin juli definitief.

Dijkverlegging Westenholte en uiterwaardvergraving Scheller- en Oldeneler Buitenwaarden (bij Zwolle) – Waterschap Groot Salland
Bij de werkzaamheden met betrekking tot de aanleg van de nieuwe dijk en watergangen treden een aantal uitvoeringsrisico's op. Zo is na onderzoek geconstateerd dat er meer bodemvreemd materiaal (puin, asbest) in de grond aanwezig is dan op basis van onderzoeken verwacht. Ook wordt er andere grondsamenstelling aangetroffen dan wat toegepast kan worden binnen het gebied. Dit betekent dat er aanvullende bodemonderzoeken uitgevoerd moeten worden en extra grond moet worden aan- en afgevoerd. Dit kan consequenties hebben voor de raming en planning van het project. Het heeft van alle betrokken partijen de volle aandacht om dat te voorkomen.

Zomerbedverlaging Beneden-IJssel
Zie maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta.

Dijkverlegging Hondsbroeksche Pleij en regelwerk Pannerden - Rijkswaterstaat
De maatregel Hondsbroeksche Pleij is opgeleverd. De administratieve afhandeling is afgerond in het eerste kwartaal van 2013.

De bouw van het regelwerk Pannerdensche Kop moet voorkomen dat, als gevolg van de uitvoeringsvolgorde van de Ruimte voor de Rivier-maatregelen, de afvoerverdeling

verandert (zie VGR17). De bouw van het regelwerk heeft tot gevolg dat de lokale zomerkade moet worden versterkt.

Het Plan van Aanpak van het regelwerk Pannerden is op 1 mei 2013 vastgesteld, met als realisator Rijkswaterstaat. Op 24 juni 2013 is de openingshandeling verricht. Volgens planning zal deze maatregel eind 2013 worden opgeleverd.

Ruimte voor de Rivier IJsseldelta – Provincie Overijssel / Rijkswaterstaat
In VGR21 is melding gemaakt van het in samenhang uitvoeren van de projecten IJsseldelta-Zuid bij Kampen en de verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel, onder de naam 'Ruimte voor de Rivier IJsseldelta'. De minister heeft op 29 mei 2013 het besluit tot wijziging van de PKB ten aanzien van de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta bekendgemaakt[2].

Op 3 juni 2013 heeft de minister een bezoek gebracht aan dit gebied. Tijdens dit bezoek zijn de samenwerkings- en realisatieovereenkomsten ondertekend tussen het rijk en de provincie Overijssel.
Er is deze verslagperiode een gezamenlijke projectorganisatie ingericht tussen Rijkswaterstaat en provincie Overijssel.

Vanaf 6 juni 2013 liggen voor de verkorte zomerbedverlaging Beneden-IJssel en de Gebiedsontwikkeling IJsseldelta-Zuid met als onderdeel de beperkte hoogwatergeul bij Kampen (Reevediep) een pakket ontwerpbesluiten ter inzage. Dit zijn ontwerpbestemmingsplannen (van Kampen en Dronten), ontwerpprojectplannen (van waterschap Groot Salland en van de minister van Infrastructuur en Milieu), milieueffectrapporten, ontwerpvergunningen en ontwerpontheffingen. Ook ligt het ontwerpwijzigingsbesluit begrenzing en oppervlakte Natura 2000-gebied Veluwerandmeren ter inzage.

Rijkswaterstaat heeft, conform afspraken met Rijksdienst Cultureel Erfgoed, besloten om het gevonden middeleeuwse koggeschip voor de rede van Kampen te bergen, te laten transporteren naar de locatie van conservering en het daadwerkelijk te laten conserveren voor een periode van twee jaar. De gemeente Kampen onderzoekt of zij de locatie wil verzorgen voor de conservering van het schip.

[2] Daar waar in de toelichting op de Beslissing tot wijziging van het Basispakket uit de PKB de term 'erosiewerende voorzieningen' gebruikt wordt, dient te worden gelezen 'aanvullende maatregelen voor het veilig afvoeren van rivierwater, zoals spuikokers nabij de Roggebotsluis'

5. Risicomanagement en auditing

5.1 Toprisico's op programmaniveau en beheersing

Risico's kunnen leiden tot negatieve financiële gevolgen of tot vertraging van de uitvoering van het programma. De risico's op programmaniveau zijn gegroepeerd naar inhoudelijke thema's.

Het overzicht van risico's wordt elk kwartaal geactualiseerd. Dan wordt nagegaan of er nieuwe risico's worden voorzien en of de kansen en/of gevolgen van bestaande risico's zijn gestegen dan wel gedaald. Op basis van die inzichten worden vervolgens beheersmaatregelen getroffen om de kans van optreden of het effect van de risico's te verminderen. De ingeschatte kans van optreden van het risico vermenigvuldigd met de ingeschatte consequenties naar tijd en geld bepaalt de zogenaamde 'verwachtingswaarde' van een risico.

De programmarisico's worden geclusterd naar de volgende thema's:

- Proces: omgevings- en organisatierisico's die de voortgang van het programma vertragen of de kosten verhogen;
- Grond: risico's die samenhangen met de bestemming van grond;
- Vastgoed: risico's die samenhangen met de verwerving van de benodigde gronden en opstallen;
- Hydraulica: risico's die te maken hebben met het niet realiseren van de in de PKB gevraagde waterstanddaling;
- Natuur: risico's die samenhangen met vergunningverlening op basis van de natuurwetgeving;
- Markt en aanbesteding: risico's die samenhangen met de aanbesteding en uitvoering van de maatregelen door marktpartijen.

Op basis van de reguliere actualisering van de risico's is een nieuwe top 5 van programmarisico's samengesteld, zie tabel 5.1. Deze vijf toprisico's zijn allen endogene risico's. Bij het optreden van endogene risico's worden de budgettaire gevolgen ervan in beginsel binnen het PKB-budget gedekt, de tijdsgevolgen kunnen invloed hebben op de verwachte opleveringsdatum van een of meerdere projecten.

Tabel 5.1: Top 5 programmarisico's

Risico	Verwachtingswaarde (kans * gevolg)
1. GROND: Uitvoeringsknelpunten rondom grondverzet vanwege (aanvullende) eisen door toekomstige beheerders, eigenaren of bevoegd gezag.	€ 10,5 miljoen (gedaald)
2. GROND: Extra kosten voor het programma als gevolg van afwijkende (her)bruikbaarheid grond (afwijking in grond: fysisch/chemisch, volume of bodemsamenstelling), wat op basis van vooronderzoek door realisator niet redelijkerwijs te verwachten was.	€ 5,5 miljoen (nieuw)
3. GROND: Archeologische toevalsvondst tijdens de uitvoering.	€ 4,5 miljoen (gedaald)

4. PROCES: Bestemmingsplannen, inpassingsplannen en/of omgevingsvergunningen worden niet of te laat vastgesteld of verleend door het Bevoegd Gezag of worden niet of deels onherroepelijk door een uitspraak van de Raad van State.	75% kans op 6 maanden (gelijk)
5. GROND: Benodigde zettingstijd van dijklichamen tijdens uitvoering blijkt langer dan verwacht.	25% kans op 12 maanden (gelijk)

Uitvoeringsknelpunten rondom grondverzet vanwege (aanvullende) eisen door toekomstige beheerders, eigenaren of bevoegd gezag
Dit risico heeft betrekking op knelpunten rondom grondverzet in de realisatiefase en is licht gedaald ten opzichte van de vorige rapportageperiode. Door aanvullende eisen met betrekking tot saneringen, het gebruik van zandputten en wijzigingen in wet- en regelgeving zullen opdrachtnemers extra kosten maken. Deze kosten komen via de realisator bij het programma terecht.
De daling van het risico kan verklaard worden door de voortgang van maatregelen die al verder in de realisatie zijn. Het resterend grondverzet binnen de projecten daalt en daarmee het risico op uitvoeringsknelpunten.

Extra kosten voor het programma als gevolg van afwijkende (her)bruikbaarheid grond (afwijking in grond: fysisch/chemisch, volume of bodemsamenstelling), wat op basis van vooronderzoek door realisator niet redelijkerwijs te verwachten was.
Dit programmarisico werd tot voor kort uit de maatregelbudgetten gedekt. In eerste instantie is het aan de realisator om dit risico bij de opdrachtnemer neer te leggen. Indien het risico redelijkerwijs niet te voorzien was door de opdrachtnemer, komen deze kosten getrapt via de realisator bij het programma terecht. Vandaar dat het ten laste komt van de risicoreservering van het programma.
Als de grond qua samenstelling of volume blijkt af te wijken van wat er op basis van vooronderzoek verwacht kon worden, worden er extra kosten gemaakt voor transport (aan- en afvoer) en verwerking van grond. Voor het programma is dit een groot risico, gezien de grote hoeveelheid grond die verzet wordt.

Archeologische toevalsvondst tijdens de uitvoering
De reservering voor mogelijke archeologische toevalsvondsten bij diverse maatregelen is € 4,5 miljoen. Deze reservering is met name bestemd voor maritieme archeologie (omdat vooronderzoek in geulen praktisch onmogelijk is).
Dit risico is gedaald ten opzichte van de vorige verslagperiode. Dit omdat de ingeschatte kosten voor berging van het koggeschip bij de maatregel IJsseldelta naar alle waarschijnlijkheid lager uitvallen dan waar voorheen rekening mee werd gehouden.
Het risico bestaat dat er naast het koggeschip nog meer archeologische vondsten worden gedaan, dit speelt met name bij de maatregelen Lent, Meinerswijk, Deventer en Cortenoever.

Bestemmingsplannen, inpassingsplannen en/of omgevingsvergunningen worden niet of te laat vastgesteld of verleend door het bevoegd gezag of worden niet of deels onherroepelijk door een uitspraak van Raad van State.
Dit risico is inhoudelijk niet gewijzigd ten opzichte van de vorige verslagperiode en is in kwantificering gelijk gebleven.
Aangezien er nog een aantal plannen en vergunningen moet worden vastgesteld, respectievelijk verleend, of onherroepelijk moet worden, is dit risico nog steeds een

toprisico voor het programma. Weliswaar is het aantal plannen en vergunningen dat is vastgesteld, gestegen. Toch blijft het risico qua kwantificering gelijk omdat het nog betrekking heeft op een aantal tijdkritische maatregelen.
Het risico is onder andere nog relevant bij Volkerak-Zoommeer en Ruimte voor de Rivier IJsseldelta.
Als beheersmaatregelen wordt door het programma ingezet op advisering aan realisatoren, deelname aan overlegvormen als de ambtelijke werkgroepen bevoegd gezag en facilitering bij de besluitencoördinatie grond van de Wet ruimtelijke ordening en de Waterwet.

De benodigde zettingstijd van dijklichamen tijdens de uitvoering blijkt langer dan verwacht.
Dit tijdrisico stond tot voor kort niet in het overzicht van toprisico's voor het programma. De zettingstijd van een dijk wordt onder andere bepaald door de locatiespecifieke eigenschappen van de bodem onder de nieuw aan te leggen dijk. Het risico zit hem erin dat deze eigenschappen anders zijn dan verwacht waardoor de zettingstijd langer blijkt te zijn of dat de beheerder niet akkoord gaat met de zetting van de dijk. Voordat oude dijken kunnen worden afgebroken, dient de nieuwe dijk voldoende gezet te zijn en ook als zodanig geaccepteerd te zijn door het betreffende waterschap.
Mocht de zetting tegenzitten, dan treedt vertraging op in de realisatie van het project. Beheersing van het risico vindt plaats door goed onderzoek op basis van reële aannames, overleg over en acceptatie krijgen van beheerders op het onderzoek en, waar nodig, door een aangepaste werkwijze bij de aanleg van dijken.

Ten opzichte van de top 5 van VGR21 is een aantal risico's beheerst en daarmee vervallen uit de huidige top 5:

- *De uitvoeringstijd wordt te krap door vertraging in de kritieke processen gedurende de voorbereiding*

  Met het doorlopen van de planstudiefasen en de overgang naar de realisatiefase, is dit risico niet meer relevant. Tijdens de voorbereiding is door het programma actief gestuurd op het doorlopen van de kritieke processen door de initiatiefnemers. Daarmee is een groot deel van het risico beheerst. Een aantal maatregelen heeft gedurende de voorbereiding desondanks toch vertraging opgelopen. Bij een deel van de maatregelen is deze vertraging vervolgens weer ingelopen door de ambities met betrekking tot planning mee te nemen in de aanbesteding richting de markt.

- *De kennis en kunde van de realisator is niet ingericht op het aanleggen van de niet alledaagse rivierverruimende maatregel (type, omvang en binnen gestelde oplevertijd)*

  Gedurende de looptijd van het programma is voortdurend geïnvesteerd in de kennis en kunde van de initiatiefnemers. Het programma heeft daarbij intensief ingezet op facilitatie van de maatregelen ter beheersing van dit risico. Ook tijdens de realisatie blijft de ervaring van de realisator een aandachtspunt. De focus verschuift meer van techniek en omgeving naar contractbeheersing en projectbeheersing. Dit risico blijft weliswaar bij enkele maatregelen een aandachtspunt. Het is echter met de voortgang van het programma geen risico meer dat in de top 5 van programmarisico's thuishoort.

5.2 Onvoorzien programma

Deze paragraaf gaat in op de financiële risico's van het programma. Dit betekent niet dat de tijdrisico's geen rol spelen. Deze tijdrisico's worden net als de financiële risico's elk kwartaal bijgewerkt.

De optelsom van de financiële verwachtingswaarden van de individuele risico's voor het programma bepaalt het risicoprofiel per thema (benoemde risico's). Daarnaast is er een reservering voor onbenoemde risico's. De optelsom van de benoemde en onbenoemde risico's vormt het totale onvoorzien op programmaniveau (zie tabel 5.2).

Tabel 5.2: Kwantificering van onvoorzien in miljoen euro naar programmathema's

Thema's	PKB4 verwachtings-waarde	Verwachtingswaarde begin verslagperiode	Verwachtingswaarde einde verslagperiode
Proces	96,9	19,5	8,9
Grond	116,4	27,5	32
Vastgoed	40,1	0	2,1
Hydraulica	54,2	0	0
Natuur	11,2	0	0
Markt & Aanbesteding	-	0	0
Subtotaal benoemde risico's	318,8	47	43
Onbenoemde risico's	65,4	0	70
Totaal onvoorzien	**384,2**	**47**	**113**

Uit het overzicht blijkt dat het totaal onvoorzien op programmaniveau in de verslagperiode per saldo met € 66 miljoen is gestegen, voortkomend uit een daling van € 4 miljoen bij benoemde risico's en een stijging van € 70 miljoen aan onbenoemde risico's.
De stijging van het onvoorzien wordt verklaard in de paragrafen 5.2.1 en 5.2.2.

5.2.1 Benoemde risico's: per thema

Hieronder staan de grootste mutaties van de benoemde risico's per thema verklaard.

Proces
Voor de procesrisico's is het financiële risicoprofiel in de verslagperiode afgenomen met € 11,6 miljoen. De belangrijkste mutaties voor de procesrisico's zijn:

- Het risico 'extra kosten voor versterking van de brugpijlers door ProRail bij Lent' is opgetreden nu ProRail de aanpassing van de brugpijlers in Lent heeft aanbesteed. Met het sluiten van de overeenkomst met de opdrachtnemer vervalt het risico in deze verantwoordingsperiode.

Grond
Het risicoprofiel van de grondrisico's is gestegen met € 4,5 miljoen ten opzichte van VGR21. Dit wordt met name verklaard door:

- Een tweetal grondrisico's werd tot voor kort uit de maatregelbudgetten gedekt. Het betreft de risico's 'Extra kosten voor het programma als gevolg van afwijkende (her)bruikbaarheid grond (afwijking in grond: fysisch/chemisch, volume of bodemsamenstelling), wat op basis van

vooronderzoek door realisator niet redelijkerwijs te verwachten was' en 'Claims van opdrachtnemers vanwege knelpunten in de uitvoering (in veelal logistieke sfeer: bouwwegen, werktijden, bestemming niet beschikbaar) buiten verantwoordelijkheid van de opdrachtnemer'. De beheersmaatregel die door de realisatoren genomen is, is om het risico zoveel als mogelijk via de contractuele weg bij de opdrachtnemer te beleggen. Mocht de opdrachtnemer tijdens de uitvoering echter op iets stuiten dat noch de opdrachtnemer, noch de realisator redelijkerwijs had kunnen voorzien, dan komen deze kosten via de realisator bij het programma terecht. Vandaar dat het ten laste komt van de risicoreservering van het programma.

Tijdens de uitvoeringsfase blijven grondrisico's een belangrijk beheersingsaspect. De beheersing van grondrisico's vindt op een drietal niveaus plaats: opdrachtnemer, realisator en programma. Ieder binnen zijn eigen verantwoordelijkheden. Hierover worden in voortgangsgesprekken expliciet afspraken gemaakt. Het programma zorgt ook voor kennisdeling tussen de projecten op het gebied van grondgerelateerde wijzigingen en opgetreden risico's.

Vastgoed
Voor het thema vastgoed worden de financiële risico's uit het vastgoedbudget gedekt. Voor twee specifieke risico's is echter niet voorzien in het vastgoedbudget. Deze zijn afgelopen verslagperiode geduid en er is een reservering van in totaal € 2,1 miljoen voor getroffen:

- Weliswaar bevindt de vastgoedverwerving zich bij de meeste maatregelen nu in de afrondende fase of is het vastgoed al verworven, er blijft een aantal dossiers dat de uitvoeringsplanning kan verstoren. Het risico 'grond is niet tijdig beschikbaar, waardoor uitvoering in de knel kan komen' werd voorheen wel onderkend, maar alleen op tijdgevolgen gekwantificeerd. Mocht het risico optreden, dan kunnen opdrachtnemers een claim indienen omdat zij hun werkprocessen niet ongehinderd uit kunnen voeren. Vandaar ook de kwantificering op geld. Het risico speelt voornamelijk bij de maatregelen Cortenoever, Voorsterklei en Veessen-Wapenveld.
- Een tweede nieuw vastgoedrisico is 'De programmadirectie moet kosten betalen voor schadebeperkende maatregelen'. De kosten voor eventuele schadebeperkende maatregelen zijn niet meegenomen in de vastgoed- en projectramingen. Doordat in de realisatiefase schadebeperkende maatregelen worden genomen, worden op een later moment claims voorkomen.

Hydraulica; Natuur; Markt & Aanbesteding
Voor de risicoprofielen van *hydraulica, natuur* en *markt & aanbesteding* zijn net als in de vorige verslagperiode geen financiële risico's met financiële gevolgen voor het programma.

5.2.2 Onbenoemde risico's

In de verslagperiode is, mede op advies van de ¾ review, de dekking van de onbenoemde risico's nader beschouwd. Dit heeft geleid tot een bijstelling van de reservering voor onbenoemde risico's. De onbenoemde risico's zijn nu op programmaniveau samengevoegd en bedragen 5% van het nog te realiseren budget (komt overeen met € 70 miljoen). Gezien de fase van het programma en in vergelijking met andere projecten en programma's, is dit een realistische reservering.

Het doel van deze voorziening is om ruimte te bieden aan onvoorziene tegenvallers welke ten laste komen van het programmabudget. In het kader van de herijking van de programmafinanciën is besloten om een aantal onvoorziene tegenvallers ten laste

te laten komen van het programmabudget, in plaats van op maatregelniveau. Het zou suboptimaal zijn om deze op maatregelniveau te beheersen en financieel af te dekken.

5.3 Auditing

In 2011 en 2012 is de basis gelegd voor het inregelen van de controlfunctie tijdens de uitvoering van het programma en de onderliggende projecten. De realisatoren en de programmadirectie hebben de diverse controlactiviteiten en de kwaliteitsborging op elkaar afgestemd en hebben het Samenwerkingsverband Control opgericht. Hierin participeren alle organisaties (waterschappen, gemeenten, provincie en Rijkswaterstaat) die betrokken zijn bij de realisatie van de maatregelen. Het samenwerkingsverband richt zich in eerste instantie op de interne kwaliteitsbeheersing bij de realisatoren en de programmadirectie. De externe kwaliteitsbeheersing bij de marktpartijen is via het functioneel aanbesteden en contractbeheersing afgedekt. Het samenwerkingsverband heeft in de verslagperiode geresulteerd in het Samenwerkingsplan Control 2013. Naast het vastleggen van de gezamenlijke auditactiviteiten voorziet het plan in afspraken over de inrichting van de controlafdelingen en de kwaliteitsborging bij de realisatoren.

In de verslagperiode zijn twee evaluaties met betrekking tot de overdracht naar de beheersituatie en het vergunningverleningstraject uitgevoerd. Daarnaast is de administratie van het programma afgestemd met die van de realisatoren. Ook is afgesproken dat de realisatoren ieder jaar via een controleprotocol zich financieel verantwoorden voor wat betreft de uitgaven ten behoeve van het programma.

6. De financiën van het programma

6.1. Programmabudget en programmaraming

Alle maatregelen van het programma Ruimte voor de Rivier zijn, conform het Basismodel Beheersing Grote Projecten, in de PKB gebudgetteerd volgens de Project Ramingen Infrastructuur (PRI)-systematiek. Het budget is volgens die systematiek in de PKB bepaald op € 2,2 miljard (prijspeil 2005) met een bandbreedte van 37%. In de praktijk neemt, naarmate de voortgang vordert, de scherpte toe en doen zich budgettaire mee- en tegenvallers voor. Conform de Spelregels voor Natte Infrastructuurprojecten (SNIP) die het ministerie van Infrastructuur en Milieu toepast, is bij de variantkeuze (SNIP 2a) de bandbreedte maximaal 25% en bij de projectbeslissing (SNIP 3) maximaal 15%. De bandbreedte neemt af naarmate meer SNIP 3 (project)beslissingen zijn genomen.

In deze verslagperiode is een interne review uitgevoerd op de financiële stand van zaken van het programma. Aanleiding is de faseovergang van het programma naar de uitvoering en de daarmee samenhangende ¾ review van het programma (waarover via de bijlage van VGR21 is gecommuniceerd).
De resultaten van de tussenevaluatie zijn vertaald in uitgangspunten voor de administratie en reserveringen in de uitvoeringsfase. Deze leggen een transparant en stevig (financieel) fundament onder de realisatiefase. In dit hoofdstuk wordt gerapporteerd over de financiën van het programma op basis van de nieuwe uitgangspunten.

Het programmabudget voor Ruimte voor de Rivier bedraagt d.d. 30 juni 2013 € 2.405,3 miljoen (was in VGR21 € 2.282,9 miljoen). De mutatie in het programmabudget van + € 122,4 miljoen is als volgt te verklaren (zie ook bijlage 3a en 3b):

- Prijs/loonbijstelling € 23,5 miljoen
- Rijk begrotingsartikel 11 bypass aanvulling € 3,3 miljoen
- Bijdrage provincie Overijssel/gemeente Kampen € 95,6 miljoen

Het budget is in het overzicht conform afspraken aangepast. Dit wordt bij de komende suppletoire wetten geformaliseerd in de begroting.

Tabel 6.1: het programmabudget per 30 juni 2013

Ontwikkeling budget en raming (bedragen in €mln)									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Budget	2.219,0	2.232,4	2.245,3	2.273,4	2.330,0	2.342,0	2.180,8	2.282,9	2.405,3
Raming	2.219,0	2.276,3	2.319,4	2.290,9	2.394,0	2.327,0	2.170,9	2.272,7	2.390,9
Spanning	0,0	43,9	74,1	17,5	64,0	15,0-	9,9-	10,2-	14,4-

De programmaraming (prijspeil 2013) volgt op de bijgestelde ramingen per maatregel op grond van de genomen projectbeslissingen, de in de verslagperiode voorgelegde projectbeslissingen, het saldo van aanbestedingsmee- en tegenvallers en de actualisering van het programmabrede risicoprofiel. De dynamiek van deze elementen maakt de raming tot een momentopname.
De raming op 30 juni 2013 sluit op € 2.390,9 miljoen. Hiervoor geldt een bandbreedte van 8,1% (in VGR21 was de bandbreedte 8,1%). Dit betekent dat de verwachte uitgaven zullen uitkomen tussen de € 2,2 miljard en € 2,6 miljard.

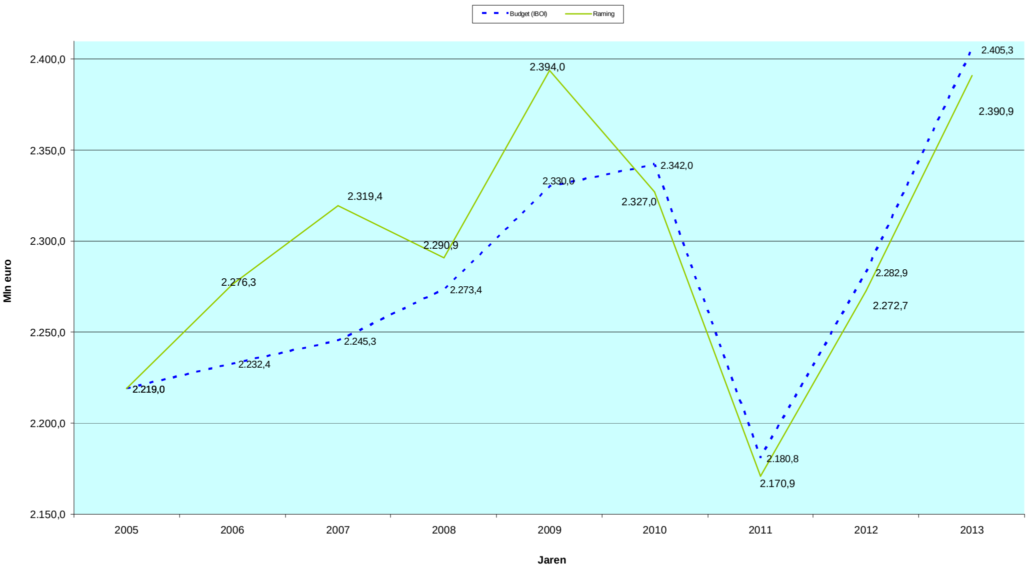
In vergelijking met de VGR21 (€ 2.272,7 miljoen) is de raming per saldo naar boven bijgesteld met € 118,2 miljoen. Deze stijging bestaat uit een samenstelling van posten:

1. stijging van de maatregelramingen, waaronder de toevoeging van de bijdrage van de provincie Overijssel voor de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta van € 95,6 miljoen en, vastgoed, loon- en prijsbijstelling van € 23,5 miljoen.
2. bijstelling van het risicoprofiel (zie ook hoofdstuk 5.2)

Grafisch ziet de ontwikkeling van het budget en de raming er als volgt uit.

Figuur 6.1: ontwikkelingen budget en raming

Grafische weergave ontwikkeling budget en raming (bedragen in € mln)

Het aanbestedingsresultaat is tot en met de verslagperiode € 154,8 miljoen en is ten opzichte van VGR21 met € 2,5 miljoen toegenomen. Dit ten gevolge van de aanbestedingen van de maatregelen Uiterwaardvergraving Meinerswijk en Dijkverbetering Arnhemse en Velpsebroek.

6.2. Uitgaven en verplichtingen

Tabel 6.2 geeft de uitgaven aan voor de diverse fasen van het programma. De PKB-fase is afgesloten. Op deze noemer worden geen uitgaven meer gedaan of verplichtingen aangegaan.

Voor de planstudiefase zijn in de verslagperiode voor € 3,0 miljoen aan betalingen gedaan voor met name de Zomerbedverlaging Beneden-IJssel en de dijkverbeteringen. Vrijwel alle planstudies zijn nu afgerond.

De uitgaven voor de realisatie bedragen in de verslagperiode € 133,5 miljoen. Deze hebben betrekking op:

- Betalingen voor de vastgoedaankopen. Deze lopen sinds 2007 via het Groenfonds. Om de betalingen voor lopende vastgoedaankopen te kunnen doen, is in de verslagperiode het saldo van het Groenfonds aangevuld met stortingen van in totaal € 10 miljoen. Deze betaling is opgenomen in tabel 6.2. De

feitelijke vastgoeduitgaven door het Groenfonds bedroegen € 18 miljoen. De grootste uitgaven werden gedaan ten behoeve van Munnikenland, Cortenoever en Voorsterklei, Overdiepse Polder, Lent, Ruimte voor de Lek, Nederrijn en Veessen-Wapenveld.

- Voorbereidende werkzaamheden voor de realisatie van de maatregelen (€ 6,0 miljoen).
- Uitvoeringswerkzaamheden (€ 102,5 miljoen) uitgegeven.

Tabel 6.2 Uitgaven Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Uitgaven Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)

	VGR 20 t/m 30-06-2012	VGR 21 01-07-2012 t/m 31-12-2012	VGR 22 01-01-2013 t/m 30-06-2013	Totaal uitgaven t/m 30-06-2013
PKB-fase	50,8	-	-	50,8
Planstudie	89,0	2,6	3,0	94,6
Uitvoering	629,3	77,0	133,5	839,8
Verplichtingen buiten scope	10,9	-	-	10,9
Totaal Ruimte voor de Rivier	**780,0**	**79,6**	**136,5**	**996,0**

Tabel 6.3 Verplichtingen ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Verplichtingen Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)

	t/m VGR 20 t/m 30-06-2012	VGR 21 01-07-2012 t/m 31-12-2012	VGR 22 01-01-2013 t/m 30-06-2013	verplicht t/m 30-06-2013
PKB-fase	50,8	-	-	50,8
Planstudie	105,3	-0,8	1,7	106,2
Uitvoering	811,5	387,2	50,6	1.249,3
Verplichtingen buiten scope	10,9	-	-	10,9
Totaal Ruimte voor de Rivier	**978,5**	**386,4**	**52,2**	**1.417,1**

Op 30 juni 2013 is in totaal voor € 1.417,1 miljoen aan verplichtingen aangegaan (zie tabel 6.3). Van de totaal aangegane verplichtingen is op de peildatum € 996,0 miljoen betaald (zie tabel 6.2).

Voor een aantal maatregelen is de marktbenadering voor de realisatiefase gestart in de verslagperiode. Aangezien bij de uitnodiging aan marktpartijen om in te schrijven, feitelijk al de verplichting wordt aangegaan (alleen marktpartij en bedrag zijn nog onbekend) wordt als 'aan te gane verplichtingen' het geraamde totaalbedrag gemeld waar de aanbesteding loopt op de peildatum 30 juni 2013. Het bedrag van de 'aan te gane verplichtingen' is per 30 juni 2013 € 221,7 miljoen.

Het saldo van aangegane verplichtingen (€ 1.417,1 miljoen) en 'aan te gane verplichtingen' (€ 221,7 miljoen) per 30 juni 2013 is € 1.638,8 miljoen.

6.3. Kasritme Ruimte voor de Rivier

In tabel 6.4 is het verwachte kasritme opgenomen. Deze reeks wordt regelmatig geactualiseerd op basis van de voortgang van het programma. Omdat de daaruit voortvloeiende begrotingsmutaties pas in de eerst volgende wijzigingswet op de begroting kunnen worden doorgevoerd, kan de geactualiseerde kasreeks afwijken van de meerjarige beschikbare bedragen in de rijksbegroting. Indien de markt bij de maatregelen die nog niet zijn gegund (zie paragraaf 4.2.3) de gevraagde versnelling realiseert, heeft dit gevolgen voor de kasraming. Kasrealisatie zal in die gevallen eerder plaatsvinden.

Tabel 6.4: Kasritme Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Kasritme programmauitgaven Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)

	t/m 2011	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Totaal
Rijksbegroting Deltafonds artikel 1.01.03	861	200	392	379	238	208	4	2.282
Mutatie vgr 22		0	36	60	19	5	4	123
Totaal Kasritme RvdR Deltafonds artikel 1.01.03	861	200	428	439	257	213	8	2.405

In de begroting 2013 (stand Voorjaarsnota) is € 146 miljoen beschikbaar. Het verschil van (200 – 146) € 54 miljoen zal naar verwachting worden opgelost bij de najaarsnota 2013.

6.4. Ontvangsten

De prognose uit VGR21 van € 68,1 miljoen is naar boven bijgesteld. De verwachting is dat er in totaal € 163,7 miljoen aan ontvangsten zullen binnenkomen. Daarbij is rekening gehouden met het feit dat de agentschapbijdrage 2007 van € 8,7 miljoen wel tot de ontvangsten behoort, maar geen onderdeel uitmaakt van de ontvangstentaakstelling van € 37 miljoen. In de verslagperiode heeft er een mutatie plaatsgevonden van € 95,6 miljoen. Deze mutatie betreft de beschikbaar gestelde middelen van de provincie Overijssel en gemeente Kampen aan de maatregel Ruimte voor de Rivier IJsseldelta. Dit wordt bij de komende suppletoire wetten geformaliseerd in de begroting.

Tabel 6.5: ontvangsten budget Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Ontvangsten budget Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln, prijspeil 2011)

	Totaal VGR 21	Wijzigingen in verslagperiode	Totaal VGR 22
Vastgoed	30,0	-	30,0
Eu subsidies	6,5	-	6,5
Projectgebonden ontvangsten	22,9	95,6	118,5
Agentschapbijdrage 2007	8,7	-	8,7
Totaal programmabudget	**68,1**	**95,6**	**163,7**

In de verslagperiode is er € 1,3 miljoen voor de verkoop van vastgoed ontvangen. Tabel 6.6 laat de volledige stand zien.

Tabel 6.6: Ontvangsten Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Ontvangsten Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)

	t/m VGR 20 t/m 30-06-2012	VGR 21 01-07-2012 t/m 31-12-2012	VGR 22 01-01-2013 t/m 30-06-2013	Totaal ontvangen t/m 30-06-2013
Projectgebonden ontvangsten	2,3			2,3
Agentschapbijdrage 2007	8,7		-	8,7
Vastgoed	-	0,7	1,3	2,0
EU-subsidies	4,1	1,2	0,0	5,3
Totaal	**15,1**	**1,9**	**1,3**	**18,3**

6.5. Monitoring post onvoorzien

Zoals in de inleiding van hoofdstuk 6 is aangegeven, zijn naar aanleiding van de tussenevaluatie van het programma de uitgangspunten voor de administratie en reserveringen herijkt. De grondslag van het budget onvoorzien is hierdoor aangepast en vormt nu een reservering voor zowel het benoemd onvoorzien als het onbenoemd onvoorzien (zie ook hoofdstuk 5.2). Het restant budget onvoorzien van € 113 miljoen is opgebouwd uit € 43 miljoen voor benoemde risico's en € 70 miljoen voor onbenoemde risico's.
De onttrekking in de verslagperiode wordt onderbouwd in bijlage 3.

Tabel 6.7: Benutting onvoorzien Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Onvoorzien Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)

	Totaal VGR 22
Budget onvoorzien (stand PKB deel 4)	384,2
Onttrekking tot verslagperiode	204,7
Onttrekking in verslagperiode	37,4
Restant budget onvoorzien	**142,1**

6.6 Interne kosten

Om inzicht te geven in de integrale kosten wordt in deze paragraaf aangegeven hoeveel budget voor de interne kosten van Ruimte voor de Rivier in de begroting is opgenomen.
Het budget van de interne kosten op peildatum 30 juni 2013, in totaal € 141 miljoen, is verantwoord op het artikelonderdeel 16.02 voor een bedrag van € 71 miljoen, op artikelonderdeel 16.04 voor een bedrag van € 23,8 miljoen en op artikelonderdeel 65.05 € 46,2 miljoen.

Tabel 6.8: Apparaatbudget Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Apparaatbudget Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)

	Totaal VGR 21	Mutaties verslagperiode	Totaal VGR 22
Apparaatkosten RWS artikel 16.02.02	71,0		71,0
Apparaatkosten RWS artikel 16.04	23,8		23,8
Apparaatkosten RWS artikel 16.05	46,2		46,2
Totaal apparaatkosten RWS	**141,0**	**-**	**141,0**

Tabel 6.9: Apparaatuitgaven Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Apparaatuitgaven Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)

	t/m VGR 20 t/m 30-06-2012	VGR 21 01-07-2012 t/m 31-12-2012	VGR 22 01-01-2013 t/m 30-06-2013	Totaal uitgaven t/m 30-06-2013
Apparaatkosten RWS artikel 16.02.02	71,0	-	-	71,0
Apparaatkosten RWS artikel 16.04	17,6	5,5	-	23,1
Apparaatkosten RWS artikel 16.05	-	-	6,6	6,6
Totaal apparaatkosten RWS	**88,6**	**5,5**	**6,6**	**100,7**

Tabel 6.10 Apparaatverplichtingen Ruimte voor de Rivier per 30 juni 2013

Apparaatverplichtingen Ruimte voor de Rivier (bedragen in €mln)

	t/m VGR 20 t/m 30-06-2012	VGR 21 01-07-2012 t/m 31-12-2012	VGR 22 01-01-2013 t/m 30-06-2013	verplicht t/m 30-06-2013
Apparaatkosten RWS artikel 16.02.02	71,0	-	-	71,0
Apparaatkosten RWS artikel 16.04	23,1	-	-	23,1
Apparaatkosten RWS artikel 16.05	-	-	12,5	12,5
Totaal apparaatkosten RWS	**94,1**	**-**	**12,5**	**106,6**

Bijlage 1: Communicatie met het parlement

1 januari 2013 – 30 juni 2013

Een overzicht van de stukken die de wel minister van Infrastructuur en Milieu en de staatssecretaris van Economische Zaken in de verslagperiode over het programma aan de Eerste en Tweede Kamer hebben gezonden.

- Op 26 maart zond de minister van I&M, mede namens de staatssecretaris van EZ, de 21e voortgangsrapportage Ruimte voor de Rivier over de periode 1 juli 2012 tot 31 december 2012 en een aanbiedingsbrief naar de Tweede Kamer (TK 30080, nr.64). Gelijktijdig werd ook de ¾ Evaluatie aangeboden
- Op 17 mei zond de minister van I&M antwoorden op de schriftelijke Kamervragen naar aanleiding van de 21e Voortgangsrapportage naar de Tweede Kamer (TK 30080, nr.65).

Bijlage 2a: Budgethistorie PKB-fase (2002–2006)

Budgetmutaties en IBOI indexering PKB-fase			
Mutatie	**Bedrag pp'02 (mln €)**	**Bedrag gecommuniceerd in Tweede Kamer**	**Bron: VGR-nr**
PKB/TB	**1.987,0**	**1.900 (1,9 mrd)**	**Basis**
Geen scopewijzigingen			
Saldo scopewijzigingen	**-**		
Geen tegenvallers			
Saldo mee- en tegenvallers	**-**		
Overheveling budget naar projecten in uitvoering	117,0-	117 (pp2002)	1
Budget uit PKB-overig agv projectbesluit Hondsbroeksche Pleij + Zuiderklip	49,5-	-51,5 (pp2004)	4
Toevoeging budget Hondsbroeksche Pleij agv projectbesluit Hondsbroeksche Pleij	44,7	46,5 (pp2004)	4
Toevoeging budget Zuiderklip agv projectbesluit Zuiderklip	4,8	5,0 (pp2004)	4
Correctie vanwege prijsdruk door ontwikkelingen in de bouw en doelmatig aanbesteden; verdeeld over Hondsbroeksche Pleij -1,0, Zuiderklip 0,1; PKB overig -11,5 alle pp 2002)	12,6-	-13,1(pp2004)	4
Toevoeging vanuit Noodoverloop	191,5	200 (pp2005)	6
EU en projectgebonden ontvangsten	95,8	100 (pp2005)	6
Correctie aanbestedingsmeevallers	18,2-	-19 (pp2005)	6
Correctie op afrondingenverschillen	0,4	0,4 (pp 2006)	9
Saldo technische mutaties	**139,9**		
Totaal PKB / lopende projecten	2.126,9		
IBOI 2002-2006	105,6		
Totaal	**2.232,4**		

Prijsindexpercentages	
2002-2003	2,75%
2003-2004	1,23%
2004-2005	0,39%
2005-2006	0,66%

Bijlage 2b: Budgethistorie planstudie- en uitvoeringsfase (vanaf 2007)

Budgetmutaties (€ mln. incl. BTW)			
Mutatie	**Bedragen**		**Bron: VGR-nr**
PDR (pp 2006)	**2.232,4**		**VGR 9 + PKB4**
Geen scopewijzigingen	-		
Saldo scopewijzigingen	**-**		
Geen tegenvallers	-		
Saldo mee- en tegenvallers	**-**		
Technische mutaties 2007	0,4		10
Saldo technische mutaties	**0,4**		
Totaal	2.232,8		
IBOI 2006-2007	12,4		10
IBOI 2007-2008	38,1		12
IBOI 2008-2009	42,7		14
IBOI 2009-2010	4,2		16
IBOI 2009-2010 correctie	4,0-		17
IBOI 2010-2011	17,0		19
IBOI 2011-2012	28,7		21
Saldo prijsindexeringen	**139,1**		
Totaal	**2.371,9**		
Hanzelijn	10,0-		12
Administratieve aanvulling	8,7		13
Overheveling HWBP	4,0-		14
Toezegging financiering Noordwaard (EHS, KRW)	8,9		15
Terugboeking overheveling HWBP	4,0		16
Toezegging financiering KRW Lent	5,0		16
Toezegging financiering KRW Nederrijn	2,5		17
Administratieve mutatie	0,6		17
Overheveling synergiebudget PDR-KRW	0,5		18
Budgetkorting n.a.v. regeerakkoord	10,7-		18
Ontvangstentaakstelling	63,5-		18
PDR-organisatie en AGB	109,9-		18
Planstudie	21,6-		18
Uiterwaardvergraving Vianen	4,0		19
Nederrijn EHS	0,5		19
KRW gelden Kribverlaging Waal	8,3		19
DLGM gelden Kribverlaging Waal	14,2		19
Administratieve mutatie	0,7-		21
Rijk begrotingsartikel 11 bypass	51,7		21
budget Nota Ruimte bij provincie Overijssel	22,4		21
IBOI 2013	23,5		22
Rijk begrotingsartikel 11 bypass aanvulling	3,3		22
Bijdrage provincie Overijssel/gemeente Kampen	95,6		22
Totaal (pp 2012)	**2.405,3**		

Prijsindexpercentages	
2006-2007	0,44%
2007-2008	1,48%
2008-2009	2,14%
2009-2010	0,00%
2010-2011	1,41%
2011-2012	1,89%
2012-2013	1,66%

Bijlage 3: Opgetreden programmarisico's Ruimte voor de Rivier

Totaal opgetreden risico's Ruimte voor de Rivier (€ mln. incl BTW)	
Schadeclaim gemeente Nijmegen	48,5
Tweede stadsbrugpijler Nijmegen	10,8
Afkoop B&O kosten van gemeenten en waterschappen	20,0
Correctie PKB-fase	2,0
Aankoop steenfabriek Elst	5,0
Uitvoering overlaat Pannerden	3,0
Meerkosten bij SNIP 3 Langsdammen	26,1
Meerkosten bij SNIP 3 Kribben Fase III	2,9
Afkoop B&O kosten natuurbeheerorganisaties	25
Opgetreden exogene risico's maatregelen € 0,5 onbenoemd risico en € 0,4 benoemd risico	0,9
Aanvullende maatregelen voor Zomerbedverlaging	50
Meerkosten bij SNIP 3 dijken	10,5
Dekking realisatiekosten Veessen + Cortenoever Voorsterklei, nog ontbrekend in projectramingen	29,7
Versterking van de brugpijlers door ProRail bij Lent	7,7
Totaal opgetreden risico's	**242,1**